

İSLÂM VE OSMANLI HUKUKUNDA BULUĞ MUHAYYERLİĞİ

Puberty Option in Islamic and Ottoman Law

Dr. Öğr. Üyesi Abdussamed ATASOY*

Öz: İslâm hukukunda henüz buluğa ermemiş olan kız ve erkek çocukların ve akıl hastası kişilerin icbar velayeti ile evlendirilmeleri mümkündür. Bu durumun faydaları olduğu gibi kötüye kullanılması durumunda zararları da hasıl olabilmektedir. Hanefî mezhebi dışındaki üç mezhebe göre icbar velayeti hakkına sahip olanlar oldukça sınırlıdır. Hanefî mezhebinde ise bu hak sahipleri geniş bir gruptan müteşekkildir. Bu sebeple yalnızca Hanefî mezhebine özel bir durum olarak icbar velayeti ile evlendirilen kişilerin, buluğa erdiklerinde veya ifâkat bulduklarında nikah akdini feshetme imkanı söz konusudur. Küçük çocukların ve akıl hastalarının velileri tarafında evlendirilmeleri durumunda söz konusu nikah akdi gayr-ı lazım olur. Küçük çocuklar balığ olduklarında, akıl hastaları ise ifâkat bulduklarında söz konusu nikah akdini feshettiklerinde akit sona erer. Bu hakkı kullanmadıkları durumda ise nikah akdi lazım hale gelir. Osmanlı hukukunda diğer fıkıh konularında olduğu gibi buluğ muhayyerliği konusunda da Hanefî mezhebi görüşü hakimdir. Bu sebeple küçük yaşta evlendirilen ve buluğa eren kişilerin zaman zaman nikah akdini feshetmesi, fetva kitapları, kadı sicilleri ve sakk kitaplarında karşımıza çıkmaktadır. **Anahtar Kelimeler:** Osmanlı hukuku, Buluğ muhayyerliği, Fesih, Lüzum şartı, İcbar velayeti.

Abstract: In Islamic law, it is possible for boys and girls who have not yet reached puberty and mentally ill persons to marry under the guardianship of forced. While this situation has benefits, it can also cause harm if it is misused. According to the three religious sect other than the Hanafî religious sect, those who have the right of forced guardianship are quite limited. In the Hanafî religious sect, on the other hand, these right holders consist of a large group. For this reason, as a special case for the Hanafî religious sect, those who are married under the guardianship of forced have the possibility of annulling the marriage contract when they reach puberty or when they reach maturity. In the case of marrying minors and the mentally ill by their guardians, the marriage contract is null and void. The marriage contract will be terminated when the minors reach the age of maturity and the mentally ill can annul the marriage contract when they reach the age of maturity. If they do not exercise this right, the marriage contract becomes necessary. In Ottoman law, as in other fiqh matters, the Hanafî religious sect view prevailed on the issue of puberty. For this reason, the occasional annulment of the marriage contract by those who were married at a young age and who reached puberty can be found in fatwa books, kadı registers and sakk books.

Keywords: Ottoman law, Puberty Option, Termination, Necessary condition, Forced custody.

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi, samedatasoy1109@hotmail.com,

ORCID: 0000-0002-5379-3978.

Makale Geliş Tarihi: 11.07.2023, Makale Kabul Tarihi: 17.04.2024

DOI : 10.57083/adaletdergisi.1484009

GİRİŞ

İslâm hukukunda ve Osmanlı uygulamasında küçük yaşta evlilikler geçerli kabul edilmektedir. Küçük yaşta evlilik hususu yalnızca İslâm hukuku ve Osmanlı uygulamasında söz konusu değildir. Çin, Japon, Hint, Roma, Mısır ve Atina uygarlıkları, Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinde de küçük yaşta evlilik ile karşılaşılmaktadır.¹ Günümüzde ise küçük yaşta evliliğin yasaklanması bakımından önemli gelişmeler söz konusudur. Çalışma konumuz kapsamını aşacağı için küçük yaşta evliliğin hangi durumlarda fayda sağladığı², hangi durumlarda zarara sebep olduğu, devlet başkanı tarafından bu hakkın sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağı gibi mevzulara temas edilmemiştir.

Buluğ muhayyerliğine ilişkin müstakil olarak çalışılmış yalnızca bir çalışmaya ulaşıldı. Özellikle akit tekniği açısından faydalandığım bu çalışmada buluğ muhayyerliği yalnızca akit tekniği açısından ele alınmıştır.³ Doğrudan müstakil olarak bu konuda olmasa da Osmanlı'da buluğ muhayyerliğine ilişkin bilgiler içeren çalışmalardan ise özellikle dipnotta zikredilen beş çalışmadan faydalandı.⁴ Bu çalışmalar genel olarak fihhi

¹ Gül Akyılmaz, “Osmanlı Hukukunda Çocuk Evlilikleri”, II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, C. 1, 2019, s. 151.

² Fukahamız bu evliliğin faydalarını şu şekilde ifade etmektedir: Küçük yaşta evlilik, zaman zaman duruma göre hem kadın hem de erkek açısından faydalı olabilmektedir. Velayet altında bulunan şahsa denk birinin bulunması her zaman söz konusu olmaz. Bu sebeple de İslam hukukunda veli, böyle bir fırsat karşısına çıktığında bu fırsatı kaçırmadan evlilik akdi yapabilmektedir. Ebu Bekr Şemsü'l-aimme Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed es-Serahsi, Maksud, Daru'l-Maruf, Beyrut, 1414/1993, C. 4, s. 212, 213; el-Merginani Ebu'l-Hasan Burhanüddin Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil el-Fergani, el-Hidaye fi Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi, Tahkik: Tella Yusuf, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ty., C. 1, s. 193; el-Mevsili Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mevsili el-Beldehi Mecdüddin Ebü'l-Fazl, el-İhtiyar li-Ta'lili'l-muhtar, Tahkik: Mahmud Ebu Dakika, Matbuatu'l-Halebi, Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1356/1937, C. 3, s. 94; Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1988, C. 2, s. 54, 55. Küçük çocukların, hemen evlenmelerinde bir yarar bulunmaması durumunda evlendirilmemeleri daha uygundur. Çünkü onların evlendirilmeleri zorunlu değildir, caizdir. Çocuklar küçük yaşta evlendirildiklerinde, buluga erdikleri zaman bu durumdan pişman olma ihtimali bulunur. Bu sebeple büyük bir yarar bulunması durumu haricinde küçük çocukların evlendirilmemeleri daha uygundur. Bununla beraber, dengi olan ve çocuğun yararına olan bir kişi bulunması durumunda ise küçük çocuğu hemen evlendirmek daha uygundur. Abdulkerim Zeydan, el-Mufassal Mezheplere Göre Bütün Yönleriyle Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi, ed. Faruk Beşer, Asalet Yayınevi, İstanbul, 2019, C. 8, s. 143. Bu sebeple küçük yaşta evliliği külliyyen desteklemek veya külliyyen reddetmek yerine müstakil vakiya uygun değerlendirmede bulunmak ve bunlara imkan tanımak daha uygun olacaktır.

³ Mehmet Dirlik, “Seçimlik Bir Hak Olarak Buluğ Muhayyerliği”, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 11, 2019, s. 61-96.

⁴ Mahmoud Yazbak, “Minor Marriages and Khiyar al-Bulugh in Ottoman Palestine: A Note on Woman's Strategies in a Patriarchal Society”, Islamic Law and Society, C. 9, S. 3, 2002, s. 386-409; Gül Akyılmaz, “Osmanlı Hukukunda Çocuk Evlilikleri”, II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, C. 1, 2019, s. 149-175; Ömer

bilgilere pek temas etmeyerek belirli bir veya birkaç kadı sicili üzerinden Osmanlı uygulamasını ortaya koyma amacı taşımaktadır. Bu çalışmada ise buluş muhayyerliği İslâm aile hukuku açısından incelendi, bu konuda fıkhi bilgilere yer verildi. Ayrıca Osmanlı uygulaması ortaya koyulmaya çalışıldı. Bu kapsamda daha önce temas edilmemiş olması bakımından önem taşıyan sakk kitaplarında buluş muhayyerliğine ilişkin hususlarda incelendi. Daha önce detaylı olarak çalışılmamış bir konu olması bakımından İslâm ve Osmanlı hukukunda buluş muhayyerliği konusu incelemeye değer bir nitelik taşımaktadır.

Bu çalışma, İslâm hukukunda buluş muhayyerliği ve Osmanlı hukukunda buluş muhayyerliği olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir. İslâm hukukunda buluş muhayyerliği bölümünde; evlendirme velayeti konusu genel hatları ile incelenmiştir. Evlendirme velayeti ve özellikle de icbar velayeti, buluş muhayyerliği hakkının doğuş sebebi olduğundan dolayı çalışmamızda yer almaktadır. Evlendirme velayeti konusu, geniş kapsamlı bir konu olduğundan ve bu konu üzerinde çok sayıda çalışma bulunduğu için ilgili konuda detaylara girilmemiştir. Daha sonra ise buluş muhayyerliğinin akde etkisini ifade edebilmek adına nikah akdinin şartlarından bahsedilmiştir. Buluş muhayyerliği durumunun akde etkisini anlayabilmek için lüzum şartları, lazım ve lazım olmayan (gayr-ı lazım) nikah akdi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra ise İslâm hukukunda buluş muhayyerliğine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Evlendirme velayeti konusunda dört mezhebin görüşlerine de yer verilmiştir. Buna karşın buluş muhayyerliği, yalnızca Hanefî mezhebine mahsus olduğundan, bu konuda diğer mezhep⁵ görüşlerine bu çalışmada yer verilmemiştir. Buluş muhayyerliğinin tanımı, meşruiyeti, kullanım şekli, süresi, hangi durumlarda meydana geldiği ve sonuçları üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada Osmanlı hukukunda buluş muhayyerliği bölümü ise Osmanlı hukukunda evlendirme velayeti ve buluş muhayyerliği kısımlarına ayrılmıştır. Osmanlı hukukunda buluş muhayyerliği kısmı ise fetva kitaplarında, kanunlarda, mahkeme kayıtlarında ve sakk kitaplarında buluş

Korkmaz, “Osmanlı Uygulamaları Işığında Küçüklerin Evlendirilmesi ve Veli İzinsiz Nikah”, *Bilimname*, S. 37, 2019, s. 453-475; Mehmet Koç, *İslam Aile Hukukunda Nikah Akdinin Feshi (Osmanlı Dönemi Uygulaması)*, İlahiyat Kitap, Ankara, 2022; Feyza Coşan, “Nikah Akdinin Bağlayıcılığı ve Muhayyerlikler”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2020.

⁵ Şafii, Hanbeli ve Maliki mezheplerinde buluş muhayyerliği söz konusu olmasa da bazı durumlarda buluşdan önce evlendirilen çocuklara nikah akdini feshetme hakkı tanınmıştır. Bu hususta detaylı bilgi için bkz. Zeydan, C. 8, s. 159-165. Bu üç mezhebe göre baba ve dede dışındaki velilerin icbar velayeti hakkı yoktur. Bu sebeple baba ve dede dışındaki kişiler küçük çocukları evlendiremez. Baba ve dedenin kötü ün ile meşhur olmaları ve kefaet veya mehîr konusunda çocuğu zarar uğratmaları durumunda ise nikah akdi batıl olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı söz konusu mezheplerde buluş muhayyerliğine ihtiyaç söz konusu olmamıştır. Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras, İslam Hukuku Külliyyatı Yayınları, Konya, 1977, s. 124.

muhayyerliği olmak üzere dört başlıkta ele alınmıştır. Bu şekilde hem İşlâm hukukunda buluğ muhayyerliği hem Osmanlı hukukunda buluğ muhayyerliği teorik olarak incelendiği gibi Osmanlı uygulaması da detaylı olarak ortaya koyulmuştur.

I. İşLAM HUKUKUNDA BULUĞ MUHAYYERLİĞİ

A. EVLENDİRME VELAYETİ

Evlendirme velayeti; Hanefilere göre evlendirme velayeti ve diğer mezheplere (cumhura) göre evlendirme velayeti olmak üzere iki kısımda incelenmiştir. Diğer mezheplerden kasıt şafii, Maliki ve Hanbeli mezhepleridir. Bu üç mezhep velayet hususunda benzer görüşte olduklarından tek başlık altında ele alınmıştır.

1. Hanefilere Göre Evlendirme Velayeti

Velayet-i nikah: Bir şahsın evlendirilmesi hususunda diğer bir şahsın sahip olduğu velayet ve salahiyettir. Nikahta velayet; “velayet-i icbar” ile “velayet-i nedb” kısımlarına ayrılır.⁶

Velayet-i İcbar⁷: *“Razı olsa da olmasa da velayet altında bulunan bir şahsın evlenmesi hususunda velayete sahip olan diğer bir şahsın sözünün geçerli olmasıdır. Evlenecek kişinin izin ve rızasını almaksızın onları evlendirebilme yetkisini içerir. Çocuklar, akıl hastaları (mecnunlar), bunaklar (matuhlar) bu velayet altında bulunurlar”*.⁸

Buluğa ermemiş küçük erkek ve kız çocuklarının ve akıl hastalarının kendi başlarına evlenme ehliyeti bulunmadığından dolayı, bu kişilerin gerçekleştirdiği evlilikler geçersizdir, batıldır.⁹ Bu kişiler ancak velileri tarafından evlendirilebilirler. Velayet-i icbarda izin ve rıza şartı bulunmaz. şer’i olarak verilen bir hak söz konusudur. İcbar velayetinde veli, velayeti altında bulunan kişiyi onun rızasını aramaksızın, istediği kişiyle evlendirme yetkisini haizdir.¹⁰ Velayet-i icbar; ehliyetsizler veya eksik ehliyetliler¹¹ hakkında söz

⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, Fıkıh İlmi ve İşlam Hukuku Terimleri Sözlüğü, Haz. Abdullah Kahraman, Nizamîye Akademi, İstanbul, 2016, s. 214.

⁷ Bu velayete istibdat, hatm veya icab adı da verilmektedir. Dirlik, s. 73; Obaidullah Mohammadullah, “Mezheplere Göre Evlenmede Kadının Velayeti”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2021, s. 71.

⁸ Bilmen, 2016, s. 163.

⁹ Ahmet Yaman, İşlam Aile Hukuku, İFAV, İstanbul, 2017, s. 40; Coşan, s. 140. Mümeyyiz olmasına rağmen henüz buluğa ermemiş çocuğun yaptığı nikah akdi mevkuftur, velisinin icazeti durumunda nafiz hale gelir. Ancak mümeyyiz dahi olmayan çocuğun kendi başına yaptığı nikah akdi batıldır. Hasan şahin, “Akidlerde Muhayyerlik Teorisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2016, s. 186.

¹⁰ Vehbe ez-Zuhayli, İşlam Fıkıhı Ansiklopedisi, çev. Nureddin Yıldız vd., Risale Yayınevi, İstanbul, 1994, C. 9, s. 150; Döndüren, s. 117, 118; Mehmet Tayyip Aydın,

konusudur.¹² Buluğa eren erkek ve kadın üzerinde icbari velayet¹³ söz konusu değildir. Bu şahsın bakire veya dul olması hüküm açısından fark doğurmaz.¹⁴

Velayet-i Nedb (Velayet-i İstihbab): “*Surf kendisini hicabdan koruma ve kötü ahlaka nisbet olunmaktan muhafaza için evlenme işini velisine havale eden akıllı ve buluğa ermiş kadın hakkındaki velayettir. Buna, “velayet-i istihbab” da denir.*”¹⁵ Velayeti nedbde, velinin icbar yetkisi bulunmamasına rağmen velayet altında bulunan kişinin, kendisini utançtan korumak amacıyla nikahını velisi aracılığıyla gerçekleştirmesi menduptur.¹⁶ Velayet-i nedbde kadın, velisine danışmazsa; dengi ile evlenmeme veya mehr-i misilden aşağı bir mehir ile evlenme durumu da söz konusu olursa velinin itiraz hakkı bulunur.¹⁷

“İslam Hukukunda Evlilik-Velayet İlişkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2004, s. 3.

¹¹ Muhammed Ebu Zehra, el-Ahvâlü’ş-şahsiyye, Dâru’l-Fikri’l-Arabî, Kahire, 1436/2015, s. 108. Köle ve cariyeler de icbar velayeti kapsamında evlendirilebilirler. Mohammadullah, s. 73.

¹² Akıl hastaları, küçükler ve köleler hakkında icbari velayet bulunmaktadır. Adem Yenidoğan, “İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 54.

¹³ Buluğa eren kadının, kendi rızası olmadan babası tarafından evlendirilemeyeceğine ilişkin mahkeme kaydı için bkz. İstanbul Kadı Sicilleri 55 Rumeli Sadâreti Mahkemesi 127 Numaralı Sicil (1090-1091/1679-1680), ed. Coşkun Yılmaz, Kültür AŞ, İstanbul, 2019, Hüküm No: 12, C. 55, s. 59.

¹⁴ İbnü’l-Hümmam / Kadızade Ahmed Şemseddin, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid es-Sivasi el-İskenderi, Fethü’l-Kadir ale’l-Hidaye, Netaicü’l-efkar fi keşfi’r-rumuz ve’l-esrar (Tekmiletü’l-Fethu’l-Kadir), Daru’l-Fıkr, Lübnan, 1389/1970, C. 3, s. 255-260; İbn Abidin Muhammed Emin, Reddül-Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtar, çev. Ahmed Davudoğlu, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1983, C. 5, s. 359; Döndüren, s. 118.

¹⁵ Bilmen, 2016, s. 214.

¹⁶ Bilmen, 1988, C. 2, s. 47, 57; ez-Zuhayli, C. 9, s. 67; Döndüren, s. 121. Çünkü kadınlar buluğa erseler de; hayat tecrübesi, muhakeme yeteneği ve fitri kabiliyet bakımından duygularını fazlaca ön plana çıkararak hareket etmektedirler. Erkekler ise bu konularda duygusallığı biraz daha geriye atarak, mantık ilkelerine, dini ve dünyevi hayat gerçeklerine daha fazla önem verirler. Bu duygusallık, ileride meydana gelebilecek meseleler hususunda gerçekçi düşünceyi orte bilmektedir. Ayrıca kadının buluğa ermesine rağmen veli izni ile evlenmesi hem velisine hürmet bakımından hem de ahlaki güzellik bakımından daha uygundur. Bilmen, 1988, C. 2, s. 57.

¹⁷ Bilmen, 1988, C. 2, s. 55; ez-Zuhayli, C. 9, s. 187, 188; Mustafa Genç, “İslam Hukukunda Evlendirme Velayeti”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2002, s. 81. Mehr-i misilden aşağı bir bedelle velisinden izinsiz olarak evlenen buluğa ermiş kadının nikahında İmameyn ile Ebu Hanife’nin görüşleri arasında ihtilaf vardır. Ebu Hanife’ye göre bu durumda önce kocaya, mehr-i misli vermesi teklif edilir, kabul ederse akit lazım hale gelir. Kabul etmezse veli, hakime müracaat ile nikah akdini feshetirme hakkına sahip olur. İmameyn’e göre ise mehr-i misilden aşağı mehir ile evlenme durumunda velinin itiraz ve akdi fesih hakkı bulunmamaktadır. Alâeddin Ebu Bekr b. Mesud b. Ahmed el-Kâsânî el-Hanefî, Bedaiu’ş-şanai’ fi tertibi’ş-şerâi’, Daru’l-Kütubi’l-İlmiyye, 1406/1986, C. 2, s. 322; İbnü’l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s.

Velayet-i nedbe evlenecek olan kişinin rızası ve izni vardır. Bu izin ve rıza ile söz konusu hak kullanılabilir. Velinin, velayeti altında bulunan şahsı, bu şahsın istediği kimse ile evlendirme hakkına sahip olması söz konusudur. Velayet-i nedbe velayet altındaki kişinin nikah akdinin sahipliği için velisinin bulunması şart değildir. Velayet altında bulunan şahıs, kendi iradesiyle de evlenme hakkına sahiptir.¹⁸ Velayet-i nedbe tam ehliyetli kadınlar hakkında söz konusudur.

Velayet-i Şirket (Müşterek Velayet): Velayet-i şirkette velayet, velayet altında olan şahıs ile veli arasında müşterektir. Velayeti icbardan farklı olarak burada, velayet altındaki rızası da şarttır. Bu velayet türünde hem velinin hem de velayet altında bulunan kişinin onayı gereklidir. Velayet-i şirket, İmam Muhammed¹⁹ tarafından benimsenmiştir.²⁰

2. Cumhura Göre Evlendirme Velayeti

- **İcbari Velayet;** Evlendirme velayeti kapsamında icbari velayet: "Velayet altında bulunan bazı şahısları –izin ve rızaları gözetilmeksizin- evlendirmek üzere şartlarını taşıyan şahıslara verilen şer'i bir haktır."²¹ Bu tasarruflar, kendi kararlarını alabilecek yaşa geldiğinde velayet altındaki kişi tarafından değiştirilemez, bağlayıcıdır.²² İcbari velayet; akıl hastaları, köleler ve buluğa ermemiş erkek ve kızların evlendirilmesinde söz konusudur. Malikilere göre; küçük yaştaki (buluğa ermemiş olan) kız ve erkek çocuklar (dul veya bakire fark etmeksizin), yaşına bakılmaksızın (buluğa erip ermemesi fark etmeksizin) bakire kadınlar, akıl hastaları, köle ve cariyeler icbar velayeti

302; el-Mevsili, C. 3, s. 97, 98; Fetâvâyi Hindiyeye, çev. Mustafa Efe, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1987, C. 2, s. 338, 339; İbn Abidin, C. 5, s. 362, 363; Ebu Zehra, s. 154; Bilmen, 1988, C. 2, s. 55.

¹⁸ el-Merginani, C. 1, s. 191; ez-Zuhayli, C. 9, s. 150.

¹⁹ İmam Muhammed'e göre velayet; velayet-i istibdat ve velayet-i şirket olarak iki kısımdan meydana gelmektedir. Mehmet Akif Aydın, İslam-Osmanlı Aile Hukuku, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 25.

²⁰ el-Halebi İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-Halebi el-Hanefi, Mülteka'l-Ebhur (Mecmau'l-Enhur Şerhiyle), Tahkik: Halil İmran Mansur, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, C. 1, s. 488-491; Bilmen, 1988, C. 2, s. 47; Genç, s. 81, 82; Muhammet Ali Danışman, "İslam Hukukuna Göre Evlilikte Velayet ve Kapsamı", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S. 8, 2006, s. 241.

²¹ Genç, s. 86.

²² Mehmet Şener, "İslam Hukukunda Velayet (I)", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1985, s. 206. Hanefilere göre küçük dullar icbar velayeti ile evlendirilebilirler. Yani evlenecek olan küçük dul kadının rızası şart değildir. Malikiler ve bir rivayette Hanbeliler de Hanefilerle aynı görüşe sahiptir. Şafiilere ve bir rivayette Hanbelilere göre ise küçük dullar, icbar velayeti ile (rızaları şart olmaksızın) evlendirilemezler es-Serahsi, C. 4, s. 217, 218; el-Merginani, C. 1, s. 193; İbn Rüşd Ebül-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi. Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, Daru'l-Hadis, Kahire, 1425/2004, C. 3, s. 33, 34; Molla Hüsrev, Düreru'l-Hukkâm fi Şerhi Gururu'l-Ahkâm, çev. Arif Erkan, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1980, C. 2, s. 117; İbn Abidin, C. 5, s. 359; Zeydan, C. 8, s. 143-145; Yenidoğan, s. 56.

ile evlendirilebilir.²³ Şafilere göre; dul kadınlar hariç buluğa ermemiş olan erkek ve kız çocuklar, yaşına bakılmaksızın bütün bakire kadınlar²⁴, akıl hastaları ve cariyeler icbar velayeti ile evlendirilebilir.²⁵ Hanbelilere göre; küçük yaştaki kız²⁶ ve erkek çocuklar, yaşına bakılmaksızın bakire kızlar ve akıl hastaları icbar velayeti ile evlendirilebilir.²⁷

İhtiyari Velayet; “Bazı kadınları, izin ve rızaları ile evlendirmek üzere şartlarını taşıyan şahıslara verilen şer’i bir haktır.”²⁸ Sıhhati tam bir evliliğin doğabilmesi için evlendirme velayetini üstlenen bir kimsenin bulunması şarttır. Evlendirme velayetinin nikah akdi üzerindeki etkisi Şafii, Hanbeli ve Maliki mezhebine göre evliliğin sıhhat şartlarındandır. Hanefilere göre ise nefaz şartlarındandır. Velayet olmaksızın yapılan akitlerin hükmü Hanefilere göre mevkuftur. Diğer mezheplere göre ise batıldır.²⁹ Bu üç mezhebe göre velinin izni olsa dahi evlenecek olan kadın kendi irade açıklaması ile evlilik akdinde taraf olamaz. Bu akit veli veya velinin yetki verdiği kimse tarafından gerçekleştirilmelidir. İcbari velayetten farklı olarak burada evlenecek olan kadının rızası da şarttır.³⁰ Malikilere göre; buluğa ermiş dul kadınlar ve babası tarafından reşid kılınan buluğa ermiş bekar kadınlar ihtiyari velayet altındadır.³¹ Şafilere göre; yaşına bakılmaksızın dul kadınlar ve köleler ihtiyari velayet altındadır.³² Hanbelilere göre; buluğa ermiş dul kadınlar ve buluğa ermese dahi dokuz yaşından büyük dul kadınlar ihtiyari velayet altındadır.³³

Evlendirme velayeti konusunda mezhepler arasındaki farkın temeli, velayet sebebine ilişkin görüş ayrılığından kaynaklanmaktadır. Evlilikte

²³ İbn Rüşd, C. 3, s. 32-35; Zeydan, C. 8, s. 218-220; Bilmen, 1988, C. 2, s. 52, 57; Ez-Zuhayli, C. 9, s. 152.

²⁴ İbn Rüşd, C. 3, s. 34; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 260; ez-Zuhayli, C. 9, s. 152.

²⁵ es-Serahsi, C. 4, s. 217, 218, C. 5, s. 2; İbn Rüşd, C. 3, s. 32-35; Bilmen, 1988, C. 2, s. 52, 53.

²⁶ Dokuz yaşını doldurmuş dul kızlar, izinleri olmadan evlendirilemezler. Dokuz yaşını doldurmamış dul kızlar ise icbar velayeti kapsamında evlendirilebilirler. Bilmen, 1988, C. 2, s. 53.

²⁷ Zeydan, C. 8, s. 210-212; Bilmen, 1988, C. 2, s. 53; Mohammadullah, s. 76.

²⁸ Genç, s. 86.

²⁹ ez-Zuhayli, C. 9, s. 148; Yunus Apaydın, “Velâyet”, DİA, C. 43, s. 17.

³⁰ Genç, s. 90. Kadının talebi olmasına, emsal mehir ve kefaet şartlarını da sağlamasına rağmen kıza izin vermeyerek velayet yetkisini de kötüye kullanan velinin bu yetkisi düşer. İlk olarak hakim; veliye, velayet altındaki şahsı evlendirmesini emreder. Veli buna rağmen yine kararında ısrar ederse bu durumda velayet altındaki kişiyi, hakim evlendirir. Zeydan, C. 8, s. 133, 134; Bilmen, 1988, C. 2, s. 48.

³¹ İbn Rüşd, C. 3, s. 32-35; Bilmen, 1988, C. 2, s. 52, 57; Mohammadullah, s. 74.

³² ez-Zuhayli, C. 9, s. 152; es-Serahsi, C. 4, s. 217, 218; İbn Rüşd, C. 3, s. 32-35; Bilmen, 1988, C. 2, s. 52, 53.

³³ Bilmen, 1988, C. 2, s. 53; Mohammadullah, s. 76.

velayet sebebi; Hanefilere göre küçüklük, Şafilere göre bekaret, Hanbelilere ve Malikilere göre ise her ikisidir.³⁴

Yukarıda anlatılanları kısaca toparlayacak olursak; Hanefi mezhebinde evlendirme velayeti velayete konu kadın açısından iki farklı yaklaşımla ele alınır. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un ilk görüşüne göre bunlar velayet-i icbar ve velayet-i istihbabdır. Velayet-i icbar küçük çocuk (erkek ve kadın) veya akıl hastaları üzerindeki velayeti, velayet-i istihbab ise buluğa ermiş şahıslar üzerindeki velayeti ifade eder. Velayet-i icbar, veliye icbar hakkını tanıır. Velayet-i istihbab ise icbar hakkı tanımaz. İmam Muhammed'e ve sonraki görüşünde Ebu Yusuf'a göre velayet, "velayet-i istihbab" ve "velayet-i şirket" diye ikiye ayrılır. Hanefilere göre erkek ve kız çocuk için yalnızca buluğdan önce icbar velayeti söz konusudur. Buluğdan sonra ise erkek çocuk da kız çocuk da velisinin rızası şart olmaksızın evlenebilir. Ancak bu durumda da kız çocuğun velisine danışması menduptur. Kız çocuğun buluğdan sonra velisine danışmadan evlilik yapması durumunda kefaet veya emsal mehre ilişkin bir uyumsuzlukta velinin itiraz hakkı vardır. Diğer üç mezhebe göre ise velayet, icbari velayet ve ihtiyari velayet olarak ikiye ayrılır. İcbari velayet zorunlu olandır. İhtiyari velayette ise zorlama yoktur. Ancak, evlilik akdinin geçerli olması için ihtiyari velayette de bu akdi velinin yapması gerekir. Kadının bizzat kendisinin nikah akdinde taraf olması mümkün değildir. Bu sebeple de en yakın velisi tarafından akit gerçekleştirilmelidir. İhtiyari velayette hem kadının kendisinin rızası olmalı hem de bu akdi velisinin yapması gerekmektedir.

Buluğdan önce kız ve erkek çocukları ancak velileri tarafından evlendirilebilirler.³⁵ Kendi başlarına evlilik akdi kuramazlar. Bu konuda mezhepler arasında ittifak vardır. Hanefilere göre buluğdan sonra kız ve erkek çocukların evlenme ehliyetleri tam hale gelir, veliye tabi olmaksızın evlenebilirler. Diğer üç mezhebe göre ise buluğdan önce erkek ve kız çocukları yalnızca velileri tarafından evlendirilebilirler. Buluğa ermiş erkek çocuklar veli izni olmaksızın evlenebilirken buluğdan sonra kızlar yine kendi başlarına³⁶ evlenemezler.

Hanefilerin kabul ettiği velayet-i istihbab ile cumhurun kabul ettiği velayet-i ihtiyarın temel farkı; velayeti istihbabda velinin bulunması tavsiye edilmiştir, ancak şart değildir. Velayet-i ihtiyarda nikah akdinde, evlenecek olan kişinin izni ile beraber velinin de bulunması akdin geçerlilik şartlarındandır. Kadının rızasını alan veli, bu akdi ya bizzat

³⁴ İbn Rüşd, C. 3, s. 34; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 260; ez-Zuhayli, C. 9, s. 164, 165; Aydın, 1985, s. 25; Şahin, 2016, s. 180; Danışman, s. 241; Mustafa Kelebek, İslam Aile Hukukunda Velayet, Ravza Yayınları, İstanbul, 2015, s. 168.

³⁵ Mümeyyiz olan ancak henüz buluğa ermeyen erkek çocuk kendi başına nikah akdi meydana getirirse Hanefilere göre velinin onayı ile bu evlilik akdi geçerli olur. Ancak Şafilere göre veli onay verse dahi evlilik akdi geçerli hale gelmez. es-Serahsi, C. 4, s. 226.

³⁶ Maliki, Şafii ve Hanbeli mezhebine göre veli, nikahın rüknü veya şartı olarak değerlendirildiği için kız çocukları hiçbir zaman yalnızca kendi iradeleri ile evlenemezler. Buluğdan sonra dahi kendi talepleri dahilinde velileri tarafından nikah akdi kurulur. Bilmen, 1988, C. 2, s. 57, 58.

kendisi gerçekleştirir ya da kendi yerine bir başkasına yaptırır.³⁷ Hanefilere göre buluga ermiş kadınlar veli izni olmadan evlenebilirken diğer mezheplere göre kadın buluga da erse veli izni olmaksızın nikah akdi yapamaz.

İbni Şübrüme, Osman el-Betti ve Ebu Bekir el-Esam'a göre küçük kız ve erkek çocukların evlendirilmeleri mümkün değildir.³⁸ Kendileri evlenemedikleri gibi velileri tarafından icbar velayeti ile de evlendirilemezler.

B. İSLAM HUKUKUNDA NİKAH AKDİNİN ŞARTLARI

Farklı görüşler bulunmakla beraber Hanefi mezhebindeki genel kanaate göre evlilikte akdin rükünleri; icap ve kabulden meydana gelmektedir.³⁹ Diğer şartlar ise inikad, sıhhat, nefaz ve lüzumdan müteşekkildir. İnikad şartları: Ehliyet, meclis birliği, devamlılık, evliliğin kuruluşunun şarta bağlanmaması ve hakkında ihtilaf olmayan evlilik engellerinden meydana gelmektedir. Sıhhat şartları: Şahitler, rızayı sakatlayan sebepler ve ihtilafı olan evlilik engellerinden meydana gelmektedir. Nefaz şartları: Eksik ehliyetlinin nikahında velinin izni, veli tarafından gerçekleştirilecek olan evliliklerde yakın veli varken evlilik akdinin uzak veli tarafından gerçekleştirilmesi, tam ehliyetli kişinin kendi rızası alınmadığı durumda velisi tarafından nikah akdinin gerçekleştirilmesi durumunda asıl kişinin onayı, yetkisiz temsilci tarafından gerçekleştirilen nikahlarda ise temsil edilenin onayı, vekalet ile gerçekleştirilen nikahlarda vekilin, yetkisini aşmasından ibarettir. Lüzum şartı ise; kocada cinsi ayıpların bulunmaması, emsal mehir, kefaet ve bulug muhayyerliğinden oluşmaktadır. Nikah akdi için inikad şartı, sıhhat şartı, nefaz şartı ve lüzum şartı eksiksiz olduğunda akit tam olarak hüküm ve sonuçlarını doğurur.⁴⁰

Bu şartlardan lüzum şartı; nikah akdinin, taraflardan birinin veya tarafların velilerinin tek taraflı irade beyanı ile feshedilemeyecek bir nitelikte olmasını sağlamaktadır. Nikah akdi esas itibarıyla lazım yani bağlayıcı bir akitir.⁴¹ Ancak taraflar arasında kefaetin bulunmaması, mehr-i misilden aşağı bir mehir⁴² ile evlenilmesi, kocada evliliğin devamına engel

³⁷ Genç, s. 89, 90.

³⁸ es-Serahsi, C. 4, s. 212; Zeydan, C. 8, s. 138; Bilmen, 1988, C. 2, s. 54; Ebu Zehra, s. 124; ez-Zuhayli, C. 9, s. 144; Genç, s. 260-262; Aydın, 2004, s. 40.

³⁹ Bilmen, 1988, C. 2, s. 15.

⁴⁰ ez-Zuhayli, C. 9, s. 187, 188; Zekiyüddin Şaban, İslam'da Evlenme ve Boşanma, çev. Ali Kerrar Ulu, Dilek Matbaası, İstanbul, 1969, s. 20-29; Döndüren, s. 161-168; Fahreddin Atar, "Nikah", DİA, C. 33, s. 112-117; Mustafa Avcı, Türk Hukuk Tarihi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s. 412-431; Coşan, s. 54-58.

⁴¹ Yunus Apaydın, "Lüzum", DİA, C. 27, s. 260-262.

⁴² Balığa bir kızın, mehr-i misilden aşağı bir bedelle velisinden izinsiz evlilik yapması durumunda Ebu Hanife'ye göre akit gayr-ı lazım olur. Bu sebeple velinin itiraz etme hakkı söz konusudur. İmameyn'e göre ise mehr-i misilden aşağı bir bedelle veli izinsiz nikah akdi yapılması, akdin lüzumuna etki etmez. el-Kāsāni, C. 2, s. 322; İbn'ül-Hümam / Kadızade, C. 3, s. 302; el-Mevsili, C. 3, s. 97, 98; Fetâvâyi

bir hastalığın⁴³ bulunması durumunda veya buluş muhayyerliği durumunda aslen lazım olan nikah akdi gayrı lazım olur. Akit, hak sahibi tarafından feshedilebilir hale gelir.⁴⁴

İlk üç durum yalnızca kız çocukları için geçerli iken dördüncü durum kız ve erkek çocuklar için ortaktır. Tam ehliyetli kız, velisinin iznini almaksızın evlilik akdi yapabilir. Her ne kadar tavsiye edilen bir durum olmasa da Hanefi mezhebine göre bu akit sahihtir. Ancak kız ile evlendiği şahıs arasında kefaet⁴⁵ bulunmaması durumunda veya kızın evlenirken anlaştığı mehir miktarının mehr-i misilin aşağısında olması durumunda kızın velisinin, kocada evliliğin devamına engel bir hastalığın bulunması durumunda ise bizzat kızın itiraz ederek bu akdi feshetme imkanı bulunmaktadır. Bu süre içerisinde hamilelik durumunda velinin itiraz hakkı sona erer. Veli itiraz ederek akdi feshetmezse, akit lazım hale gelir.⁴⁶

Nikah akdini gayrı lazım hale getiren bir diğer sebep buluş muhayyerliğidir. Velisi tarafından küçük yaşta evlendirilen kız veya erkek, buluşa erdiğinde nikah akdini feshedebilir. Bu sebeple velisi tarafından küçük yaşta evlendirilen kız veya erkek çocuğun nikah akdi gayrı lazımdır. Buluş muhayyerliği hakkına sahip olan kişinin bu hakkı kullanmaması durumunda akit lazım hale gelir.⁴⁷

Mevkuf nikah akdinde; ehliyetsizin evlenmesinde velinin icazeti, fuzulinin kıydığı nikahta ise asıl hak sahibi kişinin icazeti ile akit nafiz hale gelir. Buluş muhayyerliğinde de baliğ olan kişinin icazeti ile akit lazım hale gelmektedir. Her iki durumda da icazet söz konusu olduğu için zaman zaman buluş muhayyerliği durumunda akdin mevkuf olduğu yönünde bir algı oluşabilmektedir. Bununla beraber, nefaz şartında akit mevkuftur ve icazete kadar akit hukuki sonuç doğurmaz. Buluş muhayyerliğinde ise akdin lüzumu ile alakalı bir husus söz konusudur ve akit kurulduğu andan itibaren hüküm ve sonuç doğurur. Eğer bu hak kullanılacaksa dahi mahkeme tarafından fesih kararı verilene kadar akit hukuki sonuç doğurur.⁴⁸

Hindiyye, C. 2, s. 338, 339; İbn Abidin, C. 5, s. 362, 363; Bilmen, 1988, C. 2, s. 55; ez-Zuhayli, C. 9, s. 188.

⁴³ Hangi hastalıkların kadına muhayyerlik hakkı verdiğine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Bilmen, 1988, C. 2, s. 344-362.

⁴⁴ Şaban, s. 29, 30; ez-Zuhayli, C. 9, s. 187, 188; Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016, C. 1, s. 335; Avcı, s. 412-431; Dirlik, s. 66; Coşan, s. 54-58.

⁴⁵ Hanefi mezhebinde kefaette özellikle şu hususlarda denklik aranmaktadır: Soy, Müslümanlık, muttakilik, hürriyet, servet ve meslek. el-Kâsâni, C. 2, s. 317-322; el-Merginani, C. 1, s. 195, 196; el-Mevsili, C. 3, s. 98-100; el-Halebi, C. 1, s. 500-505; Molla Hüsrev, C. 2, s. 124-128; Fetâvâyi Hindiyye, C. 2, s. 326-332; Zeydan, C. 8, s. 47-67; Bilmen, 1988, C. 2, s. 65-67; Şaban, s. 78-80; ez-Zuhayli, C. 9, s. 191-197; Aydın, 1985, s. 27.

⁴⁶ Molla Hüsrev, C. 2, s. 116; Fetâvâyi Hindiyye, C. 2, s. 333-338; Bilmen, 1988, C. 2, s. 55; Şaban, s. 67; Ez-Zuhayli, C. 9, s. 187, 188; Döndüren, s. 168, 169; Avcı, s. 414.

⁴⁷ Avcı, s. 414, 430, 431.

⁴⁸ Şahin, 2016, s. 44, 45.

C. İSLAM HUKUKUNDA BULUĞ MUHAYYERLİĞİ

1. Tanımı ve Meşruiyeti

Muhayyerlik: Hak sahibi tarafın akde icazet verme ve akdi feshetme arasında seçim yapma hakkının bulunmasıdır.⁴⁹ Taraflardan her birinin sözleşmeyi kabul etme ya da reddetme konusundaki serbestliğidir.⁵⁰ Muhayyerlik hakkı, “hıyar” olarak da adlandırılmaktadır.⁵¹

Muhayyerliklerin sayısı üzerinde ihtilaf vardır. İbn Nüceym’e göre satım akitlerinde on üç tane muhayyerlik türü bulunmaktadır.⁵² Zuhayli’ye göre muhayyerlik on yedi tanedir ama eserinde bunların altı tanesine yer vermiştir.⁵³ Apaydın’a göre ise otuzu aşkın sayıda muhayyerlik bulunmaktadır.⁵⁴ Bilmen ise muhayyerlikle alakalı olarak sayı belirtmemiş ancak muhayyerlikleri on beş başlıkta değerlendirmiştir.⁵⁵ Çeker ise net bir sayı vermemekle birlikte muhayyerlikleri yirmi⁵⁶ ayrı başlıkta incelemiştir.⁵⁷ Bu muhayyerlik türlerinden bir tanesi de “hıyar-ı buluğ”dur.

İslâm hukukunda henüz buluğa ermemiş küçüklerin ve akıl hastalarının velileri tarafından evlendirilmeleri belirli şartlar dahilinde kabul edilmiştir. Bu yetki, önemli faydaları içermekle beraber, hakkın kötüye kullanılmasına da açıktır. Bu ihtimal sebebiyle İslâm hukukunda; baba ve dede dışındaki bir veli tarafından buluğdan önce evlendirilen kız ve erkek çocuklarına, buluğa erdiklerinde evlilik akdini feshetme veya akdi devam ettirme hakkı tanınmıştır. Bu hakka “hıyar-ı buluğ” (buluğ muhayyerliği) veya “hıyar-ı idrak”⁵⁸ adı verilir. Velisi tarafından evlendirilen akıl hastalarına tanınan, ifâkat buldukları zaman evlilik akdini feshetme

⁴⁹ Ali Haydar Hocaeminefendizade, Dürerü’l Hukkam Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm, çev. Raşit Gündoğdu - Osman Erdem, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017, C. 1, s. 206, 207.

⁵⁰ Nezih Hammad, İktisadi Fıkıh Terimleri, çev. Recep Ulusoy, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 118.

⁵¹ Mecelle-i Ahkam-ı Adliye (MAA), md. 116; Elmalılı Hamdi Yazır, Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu, Haz. Sıtkı Güllü, Eser Neşriyat, İstanbul, 1997, C. 2, s. 263.

⁵² Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed el-Mısri İbn Nüceym, el-Bahru’r-Raik Şerhu Kenzü’l-Dekaik, Tekmiletü’l-Bahru’r-Raik, Tekmile: Muhammed b. Hüseyin b. Ali et-Turi, Daru’l-Kutubi’l-İslami, ty., C. 5, s. 282.

⁵³ ez-Zuhayli, C. 4, s. 3104.

⁵⁴ Yunus Apaydın, “Muhayyerlik”, DİA, C. 31, s. 26.

⁵⁵ Bilmen, 1988, C. 6, s. 55-85.

⁵⁶ Bunlar: Şart, görme, ayıp, tayin, vasıf, aldanma, nakit, kemiyyet, fuzulinin akdine icazet, mahcurun akdine icazet, mebiin kiralanmış çıkması, mebiin merhun çıkması, tekeşşüf-i hal, keşf-i hal, teferruk-ı safka, hıyanet, şufa, rücu, kabul, meclis, kefaet, buluğ muhayyerlikleridir.

⁵⁷ Orhan Çeker, İslam Hukukunda Akidler, AHİ Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 83-97.

⁵⁸ Hasan Şahin, “Nikahta Rıza ve Cebir”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 76.

seçeneğine ise “hıyaru’l-ifâka” adı verilmektedir.⁵⁹ Hem hıyaru’l-buluğ hem de hıyaru’l-ifâka, yalnızca Hanefi mezhebi tarafından kabul edilmektedir.⁶⁰

Buluğ muhayyerliği akitte ayrıca şart koşulmasına gerek olmaksızın kanuni bir hak olarak bireylere tanınmıştır.⁶¹ Buluğ muhayyerliği hakkı, bu hakkın kullanılabilmesi zamana erişilmeden önce hak sahibi tarafından sona erdirilebilen bir hak değildir. Hak sahibinin, buluğdan önce bu hakkı ıskat etme yetkisi bulunmamaktadır.⁶²

Buluğ muhayyerliğinin delili olarak şu hadis rivayet edilmektedir: *“Rasulullah (sav), amcası Hz. Hamza (r.a)’ın kızı Ümâme bint Hamza’yı Ebu Seleme’nin oğlu Seleme ile henüz ikisi de buluğa ermemişken evlendirmiştir. Bu evlilikten sonra, “baliğa olunca muhayyerdir” demiştir.”* Söz konusu hadis-i şeriften anlaşılacağı üzere Ümâme binti Hamza, buluğa ermesi halinde muhayyer olacaktır. Dilerse nikah akdini feshedecek dilerse de akdi devam ettirebilecektir.⁶³

Küçük çocuğu baba veya dedenin evlendirmesi durumunda çocuğun muhayyerlik hakkının bulunmadığı hususunda delil olan hadis-i şerif şu şekildedir: Hz. Aişe (r.anha) ile Rasulullah (sav)’in evliliğinde, Aişe (r.anha) buluğa erdiğinde kendisine muhayyerlik hakkı tanınmamıştır. Aişe (r.anha)’yı babası Ebubekir (r.a) buluğdan önce evlendirmesine rağmen kendisine muhayyerlik hakkı tanınmaması, babanın evlendirmesi durumunda buluğ muhayyerliğinin meydana gelmediğine delil teşkil etmektedir.⁶⁴

İbni Semaa (r.anha)’ya göre kıyas dolayısıyla kız çocuğunu baba veya dede de evlendirse onun için muhayyerlik hakkı sabit olur. Çünkü evlilik akdi öyle bir akittir ki babanın kız üzerindeki velayet hakkı sona erse dahi bu akdin etkileri devam eder. Nasıl ki diğer akrabaların evlendirmesinde muhayyerlik söz konusu ise baba ve dedenin evlendirmesi durumunda da muhayyerlik hakkı bulunmalıdır.⁶⁵

Hanefiler baba ve dedenin evlendirmesinde buluğ muhayyerliği hakkının bulunmadığı görüşündedir. Bu hususta Hz. Aişe (r.anha) hadisi dolayısıyla İbn Semaa (r.anha)’nın ifade ettiği kıyası terk etmişlerdir.⁶⁶

Buluğ muhayyerliği, baba ve dede dışındaki kişilerin evlendirmesinde muhayyerlik hakkının bulunduğu hususunda bu hadis-i şerifler dışındaki diğer bir delil ise akıldır. Baba ve dedenin çocuğa karşı şefkatinin çok olması

⁵⁹ Ebu Zehra, s. 154, 120; Döndüren, s. 123.

⁶⁰ Şahin, 2016, s. 187.

⁶¹ Şahin, 2016, s. 178.

⁶² Dirlik, s. 84.

⁶³ İbnü’l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 277; Seyyid Sâbık, Fıkhü’s-sünne, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 1977, C. 2, s. 131; Ebu Zehra, s. 120; Abdülvehhab Hallaf, Ahkâmu’l-ahvâli’ş-şahsiyye fi’ş-şeri’ati’l-İslamiyye, Dârü’l-Kütübi’l-Mısriyye, Kahire, 1357/1938, s. 63.

⁶⁴ es-Serahsi, C. 4, s. 213; el-Kâsâni, C. 2, s. 315; el-Mevsili, C. 3, s. 94.

⁶⁵ es-Serahsi, C. 4, s. 213.

⁶⁶ es-Serahsi, C. 4, s. 213.

ama diğer akrabaların baba ve dede kadar şefkate sahip olmaması dolayısıyla baba ve dedenin evlendirmesinde muhayyerlik hakkı bulunmazken diğer akrabaların evlendirmesinde muhayyerlik hakkının bulunduğu ifade edilmektedir.

Mevdudi, başta Serahsi olmak üzere diğer Hanefi fakihlerin bu hususta yanıldığını ifade etmektedir. Ona göre, söz konusu hadis yanlış yorumlanmaktadır. Bu hadisten başka kuvvetli bir delil de yoktur. İlk dönem fakihlerinden sonraki fakihler ise eleştirilerin hedefi olmaktan çekindikleri için bu hususun yanlış yorumlandığını ifade edememiştir. Mevdudiye göre günümüz şartlarında baba ve dedenin şefkatinin her zaman için fazla olmaması, görüşlerinin isabetli olmaması, dini terbiyeden uzaklaştığı günümüz şartlarında çocuklar için umulan faydaların bekleneni verememesi kuvvetli bir ihtimaldir. Bu sebeple de Mevdudi, küçük yaşta evliliğin yasaklanması taraftarı olduğunu ifade etmiştir. Bu durum yasaklanmasa dahi baba ve dede istisna kapsamına alınmaksızın, küçük yaşlarda gerçekleştirilen tüm evliliklerde çocuklara muhayyerlik hakkının tanınması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁷ Günümüz şartları dikkate alındığında baba ve dedenin küçük yaşta çocukları evlendirmeleri durumunda da muhayyerlik hakkının sabit olması görüşü isabetli olarak değerlendirilebilir. Çünkü yaşadığımız çağ dikkate alındığında baba ve dedelerin ekseriyetle şefkatli ve güvenilir olduğu toplumlardan oldukça uzak olduğumuz aşıkardır. Ancak bu durum, İslâm ahkâmının, kendi ahlak ve hukuk sistemi içerisinde değerlendirilmelidir. Başka bir ahlak yapısı ve hukuk sistemi içerisinde İslâm hukukuna ait bir meseleyi değerlendirmenin ne derece gerekli ve tutarlı olacağı hususunda yorumda bulunmak gerçekçi olmayacaktır. İslâm şeriatının (ahlak, itikad, ibadet, fıkıh...) hakim olduğu bir toplum ihtimalinde, söz konusu farklı çözüm önerilerinin de boyutu farklılık kazanabilir.

Mevdudinin görüşlerinde özellikle ilk dönem fukahası olan Serahsi'nin bu konudaki görüşünü isabetsiz bulması ve daha sonraki fakihlerin ise korku ve çekince sebebiyle bu görüşü eleştirmemesi hususundaki iddialarına katılmamaktayız.

Mevdudi'nin, küçük yaşta evlilik mevzusunda ileri sürdüğü değişimler; şer'i yasama organı tarafından ideal bir yaş kısıtlaması getirilebileceği yönünde değerlendirilebilir. Veya bu sınırlama getirilmeksizin baba ve dede de dahil olmak üzere tüm küçük yaş evliliklerinde çocuklara muhayyerlik hakkı tanınması da bu konuda şartlar itibarıyla bir çözüm olarak sunulabilir.

2. Buluş Muhayyerliği Hakkının Kullanım Şekli ve Süresi

Bakire kızın evliliğe sessiz kalması onay, dul kadının sessiz kalması ise red hükmündedir. Çünkü bakire kız utangaçlık dolayısıyla evliliği istediğini ifade edemeyebilir, dul kadında ise bu derecede bir utangaçlık beklenmez.⁶⁸ Benzer şekilde bu husus, buluş muhayyerliğine de kıyas edilmiştir.

⁶⁷ Ebu'l-A'lâ Mevdudi, İslâm'da Aile Hukuku (Karı-Koca Hakları), çev. Memiş Tekin, Esra Yayınları, Konya, 1994, s. 123-126.

⁶⁸ İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 264-268; İbn Abidin, C. 5, s. 367, 368.

Küçük çocuklar, nikah akdine vâkıf olmaları durumunda buluş zamanında muhayyerlik hakkına sahip olurlar. Nikah akdine vâkıf olmamaları durumunda ise buluşdan sonra nikah akdinin varlığını öğrendikleri anda muhayyerlik hakkına sahip olurlar. Bu süreden sonra muhayyerlik hakkı sona erer. Akıl hastası kişiler, nikah akdine vâkıf olmaları durumunda ifâkat (akıl yerine gelmesi) zamanında, aksi halde ifâkattan sonra nikah akdine vâkıf oldukları anda muhayyerlik hakkına sahip olurlar. Muhayyerlik hakkı kapsamında ya nikah akdine razı olurlar ya da akdi feshettirirler. Bu durum baba ve dede dışında bir veli tarafından evlilik akdinin gerçekleştirilmesi durumunda geçerlidir. Baba veya dedenin akdettiği nikahlarda ifâkat bulunsa dahi muhayyerlik hakkı cari olmaz.⁶⁹

Buluş öncesi evlendirilen erkek çocuğun buluş muhayyerliği hakkı ömür boyu devam eder. Erkek çocuklar, baliğ olduklarında veya nikah akdine vâkıf olduklarında sükût etseler dahi muhayyerlik hakları sona ermez, devam eder.⁷⁰ Erkek çocukların buluş muhayyerliği haklarının sona ermesi için sarahaten veya delaleten nikah akdini onaylamaları gerekmektedir. Sarahaten rıza; “nikah akdine razıyım” benzeri ifadelerle gerçekleşir. Delaleten rıza ise buluşa erdikten sonra; “karısının mehir veya nafakasını vermek”, “karısını öpmek”, “onunla cima etmek” gibi fiillerle meydana gelir. Dul iken baliğ olan kadınların muhayyerliği de erkeklerin muhayyerliğine benzer şekildedir. Baliğ olduklarında veya nikah akdine vâkıf olduklarında sükût etseler dahi muhayyerlik hakları sona ermez, devam eder. Buluşa erdikten sonra; “Nafakayı kabul etmek”, “kendisini cima için kocasına teslim etmek” gibi fiillerle muhayyerlik hakkı sona erer.⁷¹

Bakire olarak baliğ olan kızın muhayyerliği fevridir.⁷² Nikah akdine vâkıf olması durumunda buluşa erdiğinde, aksi halde buluşdan sonra nikah akdine vâkıf olduğu anda o mecliste muhayyerlik hakkını kullanmak

⁶⁹ Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 316; Zeydan, C. 8, s. 180, 181; Bilmen, 1988, C. 2, s. 50.

⁷⁰ es-Serahsi, C. 4, s. 216; el-Kâsâni, C. 2, s. 316; el-Merginani, C. 1, s. 194; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 281, 282; el-Mevsili, C. 3, s. 94; el-Halebi, C. 1, s. 495, 496; Molla Hüsrev, C. 2, s. 121; Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 314; Manastırlı İsmail Hakkı, Vesailü'l-Felah Fi Mesaili'n-Nikah, İstanbul, 1313/1895, s. 45; Mahmud Esad İbnü'l Emin Seydişehri, Kitab-ı Nikah ve Talak, Matbaa-i Hayriyye, Dersaadet, 1326-1328, s. 58, 59; Mehmed Surûri, Ahkâmü'n-nikah, Matbaa-i Hukukiye, 1329, s. 52, 53; Abdurrahman el-Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, çev. Mehmet Keskin, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992. C. 5, s. 2083; Zeydan, C. 8, s. 168, 169; Şaban, s. 74, 75; Halil Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s. 89.

⁷¹ el-Kâsâni, C. 2, s. 316; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 281, 282; el-Halebi, C. 1, s. 495, 496; Molla Hüsrev, C. 2, s. 121; Seydişehri, s. 58, 59; el-Ceziri, C. 5, s. 2083; Bilmen, 1988, C. 2, s. 50, 51; Şaban, s. 74, 75; Cin, s. 89.

⁷² Mevdudi, bakire olarak buluşa eren kız çocuğunun buluş muhayyerliği hakkının, buluşa erdiği ilk anda hemen kullanılması gerektiğine dair hükmün kitap ve sünnetten bir delile dayanmadığını ve bu sebeple de içtihadı olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple erkek çocuk ve dul kadın için süre bakımından tanınan hakkın öncelikli olarak bakire kız için tanınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu ikisine nazaran daha tecrübesiz olan bakire kıza buluşa erdikten sonra düşünüp durumu algılaması için gerekli sürenin tanınmasının günümüz açısından daha uygun olacağını ifade etmektedir. Mevdudi, s. 126, 127.

zorundadır. Aksi halde muhayyerlik hakkı sona erer. Eğer buluğa erdiğinde veya nikaha vâkıf olduğunda bir süre sükût ederse, bu durum nikah akdine razı olduğuna delalet eder ve muhayyerlik hakkı sona erer. Bakire kızın buluş muhayyerliği hakkı olduğunu bilmemesi, özür olarak kabul edilmez.⁷³ Bu sebeple akdi feshetmek istiyorsa ilk anda bunu ifade etmelidir. Bakire için sükût, akdi onay anlamına gelir. Ancak halvetten önce; mehrinin miktarını sorması, kimin ile evlendiğini sorması, şahitlere selam vermesi⁷⁴, öksürmesi, hapşırması gibi hususlar muhayyerlik hakkını sona erdirmez. Çünkü bu durumlar doğal bir engeldir, onay anlamında bir bekleme (sükût) olarak değerlendirilemez. “Nafakayı kabul etmek”, “kendisini cima için kocasına teslim etmek” gibi fiiller hem bakire hem de dul kadın için muhayyerlik hakkını sona erdirir. Bununla beraber, bakire kızın; kocanın yemeğini yemesi, temel hizmetlerini yerine getirmesi gibi fiiller buluş muhayyerliğini sona erdirmez.⁷⁵ Bakire olan kız, buluşta erdiği anda muhayyerlik hakkını kullanırsa ve bu hususu şahitler huzurunda ikrar ederse, daha sonra evlilik akdine rıza manasına gelen bir harekette bulunmadıkça fesih için hakime başvuruyu erteleyebilir. Yani muhayyerlik hakkını kullanmak için geçerli olan süre, hakime fesih için başvurma hususunda geçerli değildir. Çünkü başvuru için hakime gitmesine engel olan durumlar mevcut olabilir.⁷⁶

Kız veya erkek çocuk balığ olduğunda fesih hakkını kullanmak için bu akde rızalarının olmadığını gösteren sözleri kullanırlar. “Nikahı reddettim”, “nikah akdini feshettim”, “vaki olan nikah akdine razı değilim” gibi ifadeler

⁷³ es-Serahsi, C. 4, s. 216, 217; el-Kâsâni, C. 2, s. 316; el-Merginani, C. 1, s. 194; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 281, 282; el-Mevsili, C. 3, s. 94; el-Halebi, C. 1, s. 495, 496; Molla Hüsrev, C. 2, s. 120, 121; Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 313; Seydişehir, s. 59; Mehmed Surûri, s. 51, 52; el-Ceziri, C. 5, s. 2082; Zeydan, C. 8, s. 167, 168; Şaban, s. 74, 75; Ebu Zehra, s. 122; Hallaf, s. 63. Kız çocuğunun buluş muhayyerliği hakkının sona erebilmesi için evlendirilmiş olduğunu bilmesi gerekir. Bu durumu öğrenmediği sürece mazur sayılır. Ancak buluş muhayyerliği hakkı ile evliliğini sona erdireceğini bilmesi aranmaz. Çünkü İslam devletlerinde şeriatın ahkâmını bilmemek bu konuda mazeret değildir. İlim öğrenmek özellikle de ahkâm-ı şer'iyye gibi tüm Müslümanlar için ilm-i hâl (ilmihal) bilgisi kapsamında olan şer'i bilgileri öğrenmek erkek ve kadın tüm Müslümanlar için farzdır. Bu bilgisizlik kendi kusuru olduğu için bilgisizliğinin cezasını kendisi çeker. el-Kâsâni, C. 2, s. 316; el-Merginani, C. 1, s. 194; Molla Hüsrev, C. 2, s. 121.

⁷⁴ Kadının, muhayyerliğine şahit olmaları için çağırdığı şahitlere selam vermesi durumunda muhayyerlik hakkının sona erip ermeyeceği hususunda iki farklı görüş bulunmaktadır. el-Ceziri, C. 5, s. 2082, 2083. Fıkıh kitaplarında bu durumun dahi muhayyerliği sona erdirip erdirmeyeceğinin mesele olarak ele alınması, bakire kadının buluş muhayyerliğinin fevriliğinin ne derece olduğu hususunda açıklayıcı olmaktadır.

Molla Hüsrev kadının; kocasının adını sorması, mehir miktarını sorması veya şahitlere selam vermesi fiillerinin muhayyerlik hakkını sona erdireceğini ifade etmiştir. Molla Hüsrev, C. 2, s. 120.

⁷⁵ İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 281, 282; Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 313; Seydişehir, s. 59; Bilmen, 1988, C. 2, s. 51; Şaban, s. 74, 75; Cin, s. 89.

⁷⁶ Molla Hüsrev, C. 2, s. 120, 121; Bilmen, 1988, C. 2, s. 51.

kullanılabilir. Bu ifadelere; “şimdi balığ oldum”, “şimdi âdet görmeye başladım” gibi ifadeler de ilave edilebilir.⁷⁷

Buluğ muhayyerliği hakkının kullanılması nikah akdini doğrudan sona erdirmez. Balığ olan tarafın bu hakkı kullanması sonrasında nikah akdinin feshedilmesi için hakime başvurulması gerekmektedir. Çünkü buluç muhayyerliğinde muhayyerlik hakkının sebebi şefkat azlığı olarak kabul edilmektedir. Şefkat azlığının tespiti ise ihtilaflı ve zordur. İhtilaflı ve tespiti zor olan bu durumda kararı, söz konusu olaya göre değerlendirme bulanacak olan hakimin vermesi gerekmektedir. Fesih hükmü hakim tarafından verilir.⁷⁸

Buluğ muhayyerliğinin kullanılması hususunda zaman zaman taraflar arasında ihtilaf meydana gelebilmektedir. Kadın; buluçta erdiği muhayyerlik hakkını kullandığını ve akdi fesih talebinde bulunduğunu iddia etmesine rağmen koca; karısının, hakkını süresi içinde kullanmadığını, kullanması gereken zaman sükût ettiğini ve muhayyerlik hakkının sona erdiğini ifade ederse, kocanın sözüne riayet edilir ve kadının muhayyerlik hakkının sona erdiğine hüküm verilir.⁷⁹ Kadının bu durumu şahitler ile ispat etmesi durumunda kadının sözü geçerlidir. Ancak kadı sicillerinde ve mahkeme kayıtlarında nadiren de olsa şahit talep edilmeksizin kadına yemin teklif edilip bu yemin üzerine tarafların nikah akdinin feshedildiği dikkat çekmektedir. Bu konuda detaylı bilgi Osmanlı hukukunda buluç muhayyerliği kısmında yer almaktadır.

3. Velayeti Altındakileri Evlendirmeleri Buluç Muhayyerliğine Sebep Olan Veliler

Buluğ muhayyerliği hakkı, icbar velayetinin ortaya çıkardığı bazı problemleri çözmesi için kendi rızasına başvurulmaksızın evlendirilen erkek çocuklar, kız çocuklar ve akıl hastaları için tanınan bir haktır. Maliki⁸⁰ ve Hanbeli mezhebinde yalnızca baba, Şafii mezhebinde ise yalnızca baba ve dede, icbar velayeti hakkına sahiptir. Asabeden olan diğer şahısların ise yalnızca ihtiyari velayet hakkı vardır.⁸¹ Ancak bu hak zorlayıcı velayet kapsamında olmadığından dolayı velayet altındaki şahsa zarar vermez.

Hanefi mezhebine göre icbar velayeti hakkına sahip şahıslar oldukça kalabalıktır. İmameyn'e göre yalnızca asabe bu hakka sahipken Ebu

⁷⁷ Seydişehri, s. 59, 60; Bilmen, 1988, C. 2, s. 51.

⁷⁸ es-Serahsi, C. 4, s. 216; el-Merginani, C. 1, s. 194; el-Mevsili, C. 3, s. 94; el-Halebi, C. 1, s. 496; Molla Hüsrev, C. 2, s. 120; Zeydan, C. 8, s. 169; Şaban, s. 74; Hallaf, s. 63.

⁷⁹ Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 314, 315.

⁸⁰ Malikilere göre annenin kızını evlendirmek için vekil tayin etme hakkı bulunmaktadır. Bu durum bir bakıma, annenin kızını evlendirmesine de benzemektedir. Mohamammadullah, s. 66.

⁸¹ es-Serahsi, C. 4, s. 213, 214; el-Merginani, C. 1, s. 193; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 274, 275; el-Ceziri, C. 5, s. 2077-2079; Zeydan, C. 8, s. 148-150; Ebu Zehra, s. 110, 111; ez-Zuhayli, C. 9, s. 145, 146; Döndüren, s. 119; Genç, s. 154-156.

Hanife'ye göre asabeye ilave olarak zevi'l-erham⁸² da icbar velayeti hakkına sahiptir.⁸³ Sıralamada en yakın olan veli hak sahibidir. Bu velinin bulunmaması veya hakkını kullanma imkanına sahip olmaması durumunda sırası ile diğer hak sahibi bu hakkı kullanabilir. Önceki veli varken sonraki sıradaki veli, velayeti altındakini evlendiremez. Buna rağmen evlendirmesi durumunda önceki velinin icazetine kadar nikah akdi mevkuf olur (askıda hükümsüz).⁸⁴ Hanefi mezhebinde zorlayıcı velayet hakkına sahip olan kişilerin çok sayıda olması dolayısıyla zaman zaman velayet altındaki şahsa zarar verecek evliliklerin meydana gelmesi söz konusu olmaktadır. Bu meselenin önüne geçilebilmesi için belirli durumlarda icbar velayeti ile evlendirilen erkek çocuklarına ve kız çocuklarına buluşa erdiklerinde, akıl hastalarına ise ifâkat bulduklarında evliliği feshederek nikah akdini sona erdirme hakkı tanınmıştır.

Buluş muhayyerliği hakkı temel olarak çok sayıda veliye evlendirme velayeti hakkı tanıyan Hanefi mezhebine mahsus bir durumdur.

Hanefi mezhebi imamaları arasında icbar velayeti hakkı sahibi olan velilerden hangisinin evlendirmesi durumunda buluş muhayyerliğinin söz konusu olacağına ilişkin farklı görüşler vardır. Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre baba ve dede haricindeki velilerin, küçük erkek çocuklar, kız çocuklar ve akıl hastalarını evlendirmesi durumunda buluş muhayyerliği söz konusu olur. Baba ve dedenin evlendirmesi durumunda ise bu hak doğmaz. Yani akit baştan itibaren, lazımdır. Ebu Yusuf da ilk zamanlar bu görüşte iken daha sonra görüşünden dönmüştür. Ebu Yusuf'a göre baba, dede veya diğer akrabaların evlendirmesi arasında fark olmaksızın çocukların buluş muhayyerliği hakkı söz konusu değildir. Ebu Yusuf'a göre velayet sahibi olan kişi, kendisinin değil, akrabası olan yakınının yararını düşünür. Bu sebeple de evlendiren kişiye bakılmaksızın muhayyerlik hakkı söz konusu olmaz.⁸⁵

Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre baba ve dede ile diğer akrabalar arasında fark vardır. Baba ve dedenin şefkati çok fazladır. Baba, evladının yararını kendi yararından daha fazla düşündüğü için babanın velayeti tamdır. Bu sebeple muhayyerlik hakkı söz konusu olmaz. Diğer akrabaların da velayet altındaki kişiye karşı şefkati vardır. Zaten bu sebeple o kişilerin de evlendirme velayeti hakkı bulunmaktadır. Ancak bu şefkat, baba ve dedenin şefkatine nazaran daha azdır. Diğer akrabalara velayet hakkı

⁸² Anne, babaanne, anneanne şeklinde devam eden zevi'l-erham sıralaması için bkz. Bilmen, 1988, C. 2, s. 46; Ez-Zuhayli, C. 9, s. 158, 159.

⁸³ es-Serahsi, C. 4, s. 213, 214, 223; el-Mevsili, C. 3, s. 95; el-Halebi, C. 1, s. 496-498; Molla Hüsrev, C. 2, s. 122, 123; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 274, 275, 385, 387; el-Ceziri, C. 5, s. 2076, 2077; Zeydan, C. 8, s. 102-105; Ebu Zehra, s. 111; Bilmen, 1988, C. 2, s. 45, 46; ez-Zuhayli, C. 9, s. 158, 159; Karaman, 2016, C. 1, s. 318; Döndüren, s. 119; Genç, s. 140-153; Korkmaz, s. 457.

⁸⁴ es-Serahsi, C. 4, s. 220-222; el-Mevsili, C. 3, s. 95, 96; Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 311; el-Ceziri, C. 5, s. 2094; Bilmen, 1988, C. 2, s. 46, 48; ez-Zuhayli, C. 9, s. 69; Cin, s. 156; Aydın, 1985, s. 26.

⁸⁵ es-Serahsi, C. 4, s. 215; el-Kâsâni, C. 2, s. 315; el-Merginani, C. 1, s. 193, 194; el-Mevsili, C. 3, s. 94; el-Halebi, C. 1, s. 494, 495; Ebu Zehra, s. 120; Zeydan, C. 8, s. 167; Şaban, s. 73, 74.

tanınmasındaki temel sebep; dengi olan bir kişi evlilik talebinde bulunduğunda bu fırsatın kaçırılmamasıdır. Bu sayede küçüğün menfaati sağlanmış olmaktadır. Ancak buluşa erdiğinde çocuk, kendi yararını kavrayacak idrake geldiğinden dolayı, çocuğun menfaati gereği muhayyerlik hakkının bulunması gerekmektedir. Baba ve dedenin evlendirmesi durumunda ise şefkatini tam olması dolayısıyla çocuğa ayrıca muhayyerlik hakkı verilmesi gerekmemektedir.⁸⁶ Çocuğu, baba veya dede dışında bir kişi evlendirir ise erkek veya kız, buluşa erdiğinde nikah akdini feshetme hakkına sahip olurlar. Buluş çağına gelen kız veya erkek dilerse nikah akdini devam ettirir dilerse fesheder.⁸⁷ Baba veya dede dışındaki kişilerin küçük çocuğu veya akıl hastasını evlendirmesi durumunda, evlendirilen çocuk buluşa erdiğinde, akıl hastası ise ifâkat bulduğunda nikah akdini feshetme hakkına sahip olur. Bu evlilik akdinin kefaet ve mehr-i misil şartına uygun olması⁸⁸ fesih hakkını etkilemez. Bu şartlar yerine getirilmiş olduğunda akit sahih olmakla beraber bağlayıcı değildir. Buluşa eren şahıs akdi feshedebilir.⁸⁹

Küçük erkek çocuklar, küçük kız çocuklar, akıl hastası erkek veya akıl hastası kızların baba veya dedeleri⁹⁰ tarafından icbar velayeti kapsamında evlendirilmeleri durumunda bu akit sahih ve لازم bir akit olarak kabul görür. Yani baba ve dede tarafından gerçekleştirilen nikah akdinde buluş muhayyerliği söz konusu değildir. Çünkü baba ve dedenin tercihi kamil olduğu gibi şefkati de çoktur. Bununla beraber İmameyn'e göre; baba veya dede küçük çocuğunu evlendirirken mehirde gabn-i fahişe sebep olma, dengi olmayan bir kişi ile evlilik akdi kurmak gibi bir duruma sebep olursa bu durumlarda nikah akdi geçerli olmaz, batıl hale gelir. Ebu Hanife'ye göre ise baba veya dede tarafından gerçekleştirilen nikahta; mehirde gabn-i fahişe sebep olma, dengi olmayan bir kişi ile evlilik akdi kurmak gibi bir durum, nikah akdini batıl hale getirmez. Bu nikah akdi geçerlidir. Ebu Hanife'ye göre baba veya dede; dikkatsizlik, dünya malına aşırı düşkünlük gibi huyları sebebiyle yaptığı yanlış tercihleri ile tanınmış, ünlenmiş ise veya nikah akdi sırasında sarhoşluk sebebiyle mehirde gabn-i fahişe⁹¹ sebep olma, dengi⁹²

⁸⁶ es-Serahsi, C. 4, s. 213-215; el-Merginani, C. 1, s. 193, 194; el-Mevsili, C. 3, s. 94; Zeydan, C. 8, s. 165-167.

⁸⁷ el-Kâsâni, C. 2, s. 315; el-Mevsili, C. 3, s. 94; Molla Hüsrev, C. 2, s. 120; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 277, 278; Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 312, 313; Ebu Zehra, s. 119, 120; Hallaf, s. 62, 63.

⁸⁸ Zaten baba ve dede dışında bir kişinin, kızı dengi olmayan biri ile veya emsal mehirden aşağı bir miktar mehir ile evlendirmeleri durumunda, erkek çocuğu ise emsal mehirden yüksek bir mehir ile evlendirmeleri durumunda nikah akdi batıldır, geçersizdir. Zeydan, C. 8, s. 166, 167.

⁸⁹ el-Kâsâni, C. 2, s. 315; Zeydan, C. 8, s. 166, 167; ez-Zuhayli, C. 9, s. 70; Döndüren, s. 119.

⁹⁰ Dede baba gibidir. Dedenin şefkati diğer akrabaların şefkatinden fazladır. Bu sebeple zaten dedenin hem mal hem de şahıs üzerinde velayet hakkı bulunmaktadır. es-Serahsi, C. 4, s. 219.

⁹¹ Mehirden gabn-i yesir ile aldanma söz konusu ise bu akit İmameyn'e göre de geçerlidir, batıl hale gelmez. el-Mevsili, C. 3, s. 97, 98.

olmayan bir kişi ile evlilik akdi kurmak gibi bir duruma sebep olursa bu hallerde nikah akdi geçersiz olur, batıl hale gelir.⁹³ Baba ve dedenin kötü niyeti ile meşhur olmaları durumunda, buluş muhayyerliği hakkı söz konusu olmaz, çünkü akit batıl hale gelir. Bu hususta; “kötü niyet ile tanınmış olmaları” ifadesi önem arz etmektedir. Çünkü yanlış bir karar vermiş olsa dahi kötü niyet ve seçimleri ile meşhur olmayan baba veya dedenin kıydığı nikah batıl olmadığı gibi bu durumda buluş muhayyerliği de söz konusu olmaz. Baba veya dede dışındaki velilerin bu şekilde gerçekleştirdiği nikah akdinin sahih olmadığı hususunda icma vardır. Benzer şekilde babanın şarhoş olması, fasık olduğunun bilinmesi gibi durumlarda mehr-i misilden aşağı bir bedelle veya dengi olmayanla evlendirme durumunda da nikah akdinin sahih olmadığı hususunda da icma bulunmaktadır.⁹⁴ İmameyn ile Ebu Hanife arasındaki görüş farkı; babanın veya dedenin kötü niyet ve seçim ile ün kazanmamış olması durumunda gerçekleştirdikleri nikahta; mehirden gabn-i fahişe sebep olma, dengi olmayan bir kişi ile evlilik akdi⁹⁵ kurmak gibi bir durumun, nikah akdini batıl hale getirip getirmemesi hususundadır.

İbn Abidin bu hususta; şarhoş olan veya kötü seçim ve niyetleri ile tanınan bir babanın, kızını dengi olmayan biri ile veya mehr-i misilden çok aşağı bir mehir ile evlendirmesi durumunda muhayyerlik hakkı söz konusudur demiştir. Şarhoş olan veya kötü seçim ve niyetleri ile tanınan bir babanın, kızını dengi olan birine mehr-i misil ile evlendirmesi durumunda zarar söz konusu olmadığı için muhayyerlik hakkı doğmaz. Şarhoş olmayan ve kötü seçim ve niyetleri ile meşhur olmayan babanın, kızını dengi olmayan biri ile veya mehr-i misilden çok aşağı bir mehir ile evlendirmesi durumunda muhayyerlik hakkı doğmaz.⁹⁶ Çünkü şefkati çok olan baba bu durumda büyük bir maslahatı tercih etmiş demektir. Kızına eziyet etmeyecek, ona çok iyi davranacak, iyi huylu, güzel ahlaklı, cömert ve muttaki bir kişi ile evlendirme amacı ile çok aşağı mehri kabul etme hususu bu duruma örnek verilebilir. Bu niteliklere sahip kişiler ile evlilik, denklik ve mehir konusundan daha büyük bir yarar sağlamaktadır. Erkek çocuk için de benzer şekilde evleneceği kadının; muttaki olması, güzel ahlak ve benzer özelliklere sahip olması, mehr-i misilden fazla bir bedel ile evlenmesinden meydana gelecek zarara kıyasla daha büyük bir fayda sağlamaktadır.⁹⁷

⁹² Kefaet, asıl olarak erkekte aranır. Yani erkeğin kadına denk olması şartı söz konusudur. Bununla beraber buluş muhayyerliğinde kadının erkeğe denkliği de dikkate alınmaktadır. el-Ceziri, C. 5, s. 2083; Cin, s. 88; Coşan, s. 93, 94.

⁹³ el-Mevsili, C. 3, s. 97, 98; Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 339; İbn Abidin, C. 5, s. 382-387; Mehmed Surûrî, s. 50, 51; el-Ceziri, C. 5, s. 2081; Zeydan, C. 8, s. 165, 166; Bilmen, 1988, C. 2, s. 50; Şaban, s. 73; Cin, s. 88.

⁹⁴ es-Serahsi, C. 4, s. 224, 225; el-Mevsili, C. 3, s. 97, 98; Molla Hüsrev, C. 2, s. 119; Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 339, 340; İbn Abidin, C. 5, s. 382-387; el-Ceziri, C. 5, s. 2081; Zeydan, C. 8, s. 165, 166; Şaban, s. 73.

⁹⁵ Kefaet, duruma göre evlilik akdinde sıhhat şartı, lüzum şartı ve nefaz şartı olabilmektedir. Bu durumlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Coşan, s. 89-91.

⁹⁶ İbn Abidin, C. 5, s. 385.

⁹⁷ İbn Abidin, C. 5, s. 385; Zeydan, C. 8, s. 166.

Küçük erkek çocuklar, küçük kız çocuklar, akıl hastası erkek veya akıl hastası kızların baba veya dede dışında bir veli tarafından evlendirilmeleri durumunda mehirde gabn-i fahiş sorunu veya evlenecek kişiler arasında kefaet sorunu söz konusu ise bu nikah akdi geçersizdir, batıldır. Mehir veya kefaet bakımında bir problemin bulunmaması durumunda ise bu akit sahih olmakla beraber gayr-ı lazımdır. Bu kişilerin muhayyerlik hakkı söz konusudur.⁹⁸

Ebu Hanife'ye⁹⁹ göre evlendirme velayetine sahip velilerden bir tanesi de annedir. Asabenin bulunmaması veya bir şekilde velilik hakkını kullanma hakkına sahip olmaması durumunda annenin de çocuklarını evlendirme hakkı söz konusu olmaktadır.¹⁰⁰ Annenin evlendirdiği çocuğun buluş muhayyerliği hakkının bulunup bulunmadığı hususunda farklı rivayetler vardır. Ebu Hanife'nin görüşü olarak gelen ilk rivayete göre; annenin evlendirmesi durumunda kız çocuk için de erkek çocuk için de muhayyerlik hakkı söz konusu değildir. Çünkü annenin şefkati de babada olduğu gibi tamdır. Hatta babadan daha fazladır. Babanın evlendirmesinde şefkat dolayısıyla muhayyerlik hakkı bulunmadığına göre çocuğu üzerinde baba kadar ve hatta daha fazla şefkati bulunan annenin evlendirmesinde de muhayyerlik hakkı bulunmaz. Daha kuvvetli olan ikinci rivayete göre ise annenin evlendirmesinde muhayyerlik hakkı sabit olur. Çünkü her ne kadar annenin şefkati çok olsa da görüşünde ve hayat tecrübesinde babaya nazaran eksiklik vardır. Zaten bu sebeple annenin mala velayetinin olmadığı kabul edilmektedir. Küçük çocukların menfaatinin tam olarak sağlanması için şefkat gerektiği gibi isabetli görüş istidadının da bulunması gerekmektedir. Annede ise şefkat çok olsa da isabetli görüş bakımında kusur bulunma ihtimali yüksektir. Bu sebeple de annenin evlendirmesi durumunda çocuğun muhayyerlik hakkı bulunmaktadır.¹⁰¹

Osmanlı uygulamasına bakıldığında buluş muhayyerliğinin vuku bulunduğu olaylarda buluşdan önce anne tarafından küçük kızların evlendirildiği örnekler dikkat çekmektedir. Bu sebeple Osmanlıda Ebu Hanife'den gelen ikinci rivayetin hakim olduğu ifade edilebilir.

Hakimin, genel velayet kapsamında buluşa ermemiş bir çocuğu evlendirmesi durumunda bu çocuğun muhayyerlik hakkı üzerinde Hanefi alimler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. İmam Muhammed'e göre bu durumda çocuğun muhayyerlik hakkı vardır. Çünkü hakimin velayet hakkı, amca ve kardeşin velayet hakkından sonra gelmektedir. Amca ve kardeşin evlendirmesi durumunda dahi muhayyerlik hakkı sabitken, hakimin evlendirmesinde evleviyetle bu hak bulunmalıdır. Çünkü hakimin,

⁹⁸ İbn Abidin, C. 5, s. 386-389; Bilmen, 1988, C. 2, s. 50.

⁹⁹ Bu konuda bir rivayete göre Ebu Yusuf, Ebu Hanife ile benzer görüştedir. Diğer bir rivayete göre ise Ebu Yusuf; annenin, küçük çocuğunu evlendiremeyeceği yönünde bir görüş benimsemiştir. İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 278; Mohammadullah, s. 69.

¹⁰⁰ es-Serahsi, C. 4, s. 213, 214, 223; el-Mevsili, C. 3, s. 95; Ebu Zehra, s. 121; ez-Zuhayli, C. 9, s. 146; Genç, s. 140-153; Mohammadullah, s. 65-71.

¹⁰¹ es-Serahsi, C. 4, s. 215, 216; el-Merginani, C. 1, s. 193, 194; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 278; Ebu Zehra, s. 121.

evlendirdiği çocuğa olan şefkati, amcanın yeğenine veya ağabeyin kardeşine olan şefkatinden daha fazla değildir. Ebu Hanife'ye göre ise bu durumda çocuğun muhayyerlik hakkı yoktur. Çünkü hakimın velayet hakkı, amca ve kardeşin velayet hakkından daha geniştir.¹⁰² Ebu Yusuf'a göre, velayet hakkına sahip olanın kim olduğuna bakılmaksızın, veli tarafından buluştan önce evlendirilen çocuğun muhayyerlik hakkı bulunmamaktadır. Bu sebeple hakimın evlendirmesi durumunda da buluş muhayyerliği hakkı söz konusu olmaz.¹⁰³

Buluş muhayyerliği hakkından bahsedilebilmesi için öncelikle, henüz buluşa ermemiş bir kız ve (veya) erkeğin, veliler aracılığı ile evlenmesi gerekmektedir. Bu durumda akla gelen ilk sorulardan bir tanesi şudur; evliliğe rızası olmayan kişi, buluşa erinceye kadar kocasının yanında kalmak zorunda olacak ise ve kocası dilediği zaman onunla cima edebilecekse tam anlamı ile bir muhayyerlikten bahsedilebilir mi?

İslâm hukukunda her ne kadar küçük yaşta evliliğe cevaz verilmiş olsa da kendisi ile cima edilmesinin tarafları zarara uğratmayacağı yaş ve olgunluğa kadar evli olan kız ve erkek aynı evde bulunmazlar. Alimler arasında bu olgunluğun ne zaman meydana geleceği hususunda farklı görüşler varid olmuştur. Buluş çağına kadar veya buluşa erse dahi cimaya tahammül edecek fiziki olgunluğa ulaşana kadar kız, kocasına verilmez. Kızların ne zaman bu olgunluğa ulaşacakları her somut olayda hakim kararıyla takdir edilecek kadın bilirkişiler tarafından tespit edilir. Bu süre zarfında taraflar aynı evde bulunmazlar, aynı evde bulunsalar dahi aralarında cima gerçekleşmez. Kızın babasının talep etmesi durumunda kız, babasının evinde bu süreyi geçirir. Cima etmeye yetkin olgunluğa geldiğinde ise muhayyerlik hakkını kullanmazsa kocasına teslim edilir.¹⁰⁴ Her ne kadar bu şekilde çocukların hakları korunsun da uygulamaya bakıldığında zaman zaman henüz baliğ olmamış çocukların kocalarına gönderildiği ve baliğ olmadan ve bazen bu olgunluğa erişmeden kendileri ile cima edildiği kadı sicillerinden anlaşılmaktadır. Ancak bu durum, küçüklerin evlendirilmesi mevzusunun suistimal edilmesi ile alakalıdır. Bu suistimal ise İslâm

¹⁰² es-Serahsi, C. 4, s. 215, 216; el-Kâsâni, C. 2, s. 315, 316; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 278; Zeydan, C. 8, s. 167, 168; ez-Zuhayli, C. 9, s. 70.

¹⁰³ ez-Zuhayli, C. 9, s. 70.

¹⁰⁴ Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 316; Döndüren, s. 118; Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla İslam Fıkhı, Kervan Yayınevi, Konya 2017, C. 2, s. 471; Yahya Araz, "17. ve 18. Yüzyılda İstanbul ve Anadolu'da Çocuk Evlilikleri ve Erişkinlik Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme", Kadın / Women 2000 - Journal for Women's Studies, C. 13, S. 2, 2012, s. 99-121, s. 99-121; Akyılmaz, s. 162, 163. Her ne kadar kız buluşa ermeden ve fiziki olarak yeterli olgunluğa gelmeden önce, cima etmek yasak olsa da zaman zaman bu durumun kötüye kullanıldığı ifade edilmektedir. Akyılmaz, 163, 164. Bu yönde mahkeme kayıtları bulunsun da kız çocuklarının yeterli olgunluğa gelmeden kocalarına teslim edilmemesi ve kocalarının hanelerinden başka bir yerde gerekli olgunluğa erişmelerinin beklemeleri yönünde mahkeme kayıtları da bulunmaktadır. İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm No: 54, C. 76, s. 108. Bu sebeple her zaman olmasa da zaman zaman bu durumun suistimal edildiği ifade edilebilir.

ahkamındaki bir eksiklikten kaynaklanmamaktadır. Kişilerin söz konusu hükümlere aykırı fiillerinden meydana gelmektedir.

Bu hükümlerden anlaşıldığı üzere kız, evlilik akdini feshetmek isterse kocasına hiç teslim edilmeden nikah akdi hakim tarafından feshedilir. Bu sebeple çocuklar küçük yaşta evlendirilseler dahi gerek kız gerek erkek çocuk için onlar üzerinde olumsuz tesir bırakacak hususlar meydana gelmeden önce bu kişilerin muhayyerlik hakkını kullanmaları mümkündür. Kız ve erkek için cima edebilecekleri fiziki olgunlukla beraber manevi ve psikolojik olarak olgunluğun gerçekleşmesinin de beklenmesi uygun olacaktır. Bu hususta bilirkişi olarak Müslüman psikologlar, pedagoglar ve diğer uzmanlardan yardım alınabilir.

4. Buluş Muhayyerliğinin Sonuçları

Buluş muhayyerliği dolayısıyla koca ile karısı arasında ayrılık gerçekleşirse, aralarında cima gerçekleşmemiş ise kadının mehir hakkı bulunmaz. Cima gerçekleşmişse kadın, mehrin tamamına hak kazanır.¹⁰⁵

Buluş muhayyerliğinde fesih hükmü hakim tarafından verilir.¹⁰⁶ Hakimin feshe karar verebilmesi için tarafların, özellikle de davalı tarafın mahkemede hazır bulunması gerekmektedir.¹⁰⁷ Buluş muhayyerliği hakkı kullanılana kadar karı koca arasında cima helal olur, vefat durumunda taraflar birbirine varis olur. Bu hak kullanılmış olsa dahi hakim hükmünü verene kadar evlilik akdi devam eder, fesih meydana gelmez. Mesela; taraflardan biri buluş muhayyerliği hakkını kullansa, ancak hakim tarafında fesih kararı henüz verilmemiş olsa bu arada kalan süre içerisinde, karı koca arasında cima helal olur, kadının nafakası bu süre içerisinde kocaya ait olmaya devam eder, vefat durumunda taraflar birbirine varis olur.¹⁰⁸ Taraflardan biri henüz buluşa ermeden taraflardan herhangi biri vefat ederse bu durumda da taraflar birbirine varis olur.¹⁰⁹ Buluş muhayyerliği hakkı kullanılana kadar hatta mahkeme kararı verilene kadar karı ile koca arasında evlilik akdinden doğan tüm hak ve sorumluluklar devam eder.

Buluş muhayyerliği hakkının kullanılması ile evlilik akdinin sona erdirilmesi fesihtir, talak değildir.¹¹⁰ Kadın bu hakkı kullandığında talak hakkı olmadığı için bu husus rahatlıkla anlaşılmaktadır. Erkeğin buluş muhayyerliği konusunda ise akla şu soru gelebilecektir; talak hakkı olan erkeğin buluş muhayyerliğine ihtiyacı var mıdır? Erkek buluş muhayyerliğini kullandığında talak sayısında bir eksilme olmaz. Ancak

¹⁰⁵ Fetâvâyi Hindiyeye, C. 2, s. 315, 316.

¹⁰⁶ Seydişehri, s. 60; Nuri Kahveci, İslam Aile Hukuku, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 85; Koç, s. 214.

¹⁰⁷ Seydişehri, s. 60.

¹⁰⁸ es-Serahsi, C. 4, s. 217; el-Mevsili, C. 3, s. 95; el-Halebi, C. 1, s. 496; İbn Abidin, C. 5, s. 390, 391; Manastırlı İsmail Hakkı, s. 45, 46; Seydişehri, s. 60; Ebu Zehra, s. 154, 121; Bilmen, 1988, C. 2, s. 51, 52; Döndüren, s. 124.

¹⁰⁹ İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 284.

¹¹⁰ el-Merginani, C. 1, s. 194; İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 283, 284; Yıldırım, C. 2, s. 470.

bunun yerine talak hakkını kullanırsa beynünet-i kübra adı verilen 3 talak hakkından bir tanesi sona ermiş olur. Ayrıca talak ve buluş muhayyerliği dolayısıyla fesih, mehre de etki etmektedir. Kadının bu hakkı kullanması durumunda; eğer zifaf veya halvet-i sahiha gerçekleşmemişse bu durumda kadın, mehre hak kazanamaz. Zifaf veya halveti sahiha gerçekleşmişse talak sonrasında kadın tam mehre hak kazanır. Erkeğin buluş muhayyerliği ile nikah akdini feshetmesi durumunda zifaf veya halvet-i sahiha söz konusu olmuşsa kadın, tam mehre hak kazanır. Zifaf veya halvet-i sahiha söz konusu olmamışsa kadın, mehre hak kazanamaz. Talak durumunda ise zifaf veya halvet-i sahiha gerçekleşmese dahi kadın, mehir önceden belirlenmemişse örfe göre müt'a adı verilen bir hediyeye, önceden belirlenmişse, belirlenmiş olan bu mehrin yarısına hak kazanır. Bu sebeple mehir açısından talak ve fesih bağlamında fark bulunmaktadır.¹¹¹

Bağlayıcılık bakımından akitler üç kısma ayrılır. Bunlar; her iki taraf için de bağlayıcı olmayan akitler (âriyet, vedia), bir taraf için bağlayıcı iken diğer taraf için bağlayıcı olmayan akitler (rehin, kefalet) ve her iki taraf için de bağlayıcı olan akitlerdir. Her iki taraf için de bağlayıcı olan akitler ise; tarafların karşılıklı rızası ile feshi mümkün¹¹² akitler (satım, kira) ve tarafların karşılıklı anlaşması ile geriye dönük olarak iptali mümkün olmayan akitler (evlenme akdi) olarak iki kısma ayrılır.¹¹³ Bu sebeple nikah akdinde muhayyerlik durumunda fesih söz konusu olsa dahi nikah akdinin sonuçları ve etkisi, geriye dönük olarak ortadan kaldırılamaz. Buluş muhayyerliğinin bulunduğu bir nikah akdinde cimadan önce fesih hakkı kullanılırsa akit hiçbir sonuç doğurmaz. Cimadan sonra bu hak kullanılırsa feshe kadarki süreçte sahih evliliğin sonuçları meydana gelir. Yani cimadan sonra fesih hakkı kullanılırsa nafaka gerekir, mehr-i misil gerekir, eşlerin akrabaları ile diğer eş arasında meydana gelen sıhri hısımlık meydana gelir, evlilik içinde doğan çocuğun nesebi sabit olur, fesihten sonra kadının iddet süresini beklemesi gerekir.¹¹⁴

II. OSMANLI DEVLETİNDE BULUŞ MUHAYYERLİĞİ

A. EVLENDİRME VELAYETİ

Osmanlı Devleti'nde diğer alanlarda olduğu gibi aile hukuku alanında da Hanefi mezhebi içtihadına göre hüküm verilmekteydi. Evlilikte velayet hususunda da Hanefi mezhebi tatbik edilmiştir. Velinin icbar velayeti yetkisiyle küçük çocukları evlendirmesi geçerli sayılmıştır. Balığ olan

¹¹¹ el-Mevsili, C. 3, s. 95; Karaman, 2016, C. 1, s. 348, 349; Mehmet Akif Aydın, "Mehir", DİA, C. 28, s. 390; Yenidoğan, s. 100, 101.

¹¹² Bu akitlerin muhayyerlik sebebi ile feshi, geriye dönük olarak etki doğurur ve akit hiç kurulmamış gibi kabul görür. Şahin, 2016, s. 69; Dirlik, s. 83.

¹¹³ Hayreddin Karaman, "Akit", DİA, C. 2, s. 252; Coşan, s. 42-51.

¹¹⁴ İbnü'l-Hümmam / Kadızade, C. 3, s. 294; Ebu Zehra, s. 154, 155; Coşan, s. 59; Yaman, s. 57; Avcı, s. 431.

çocukların evliliklerinde ise genel olarak Ebu Hanife'nin görüşü esas alınmış olmakla beraber bir süre İmam Muhammed'in görüşü de tatbik edilmiştir.¹¹⁵

Hukuk-ı Aile Kararnamesinde (HAK) küçüklerin velileri tarafından evlendirilmesinin geçerli sayılmayacağı içtihadı benimsenmiş ve erkek çocukların on iki, kız çocukların dokuz yaşını bitirmeden önce evlendirilmesi ise tamamen yasaklanmıştır. Bu konuda Cumhur'un görüşünün aksine bir düzenlemenin yapılması dikkat çekicidir. Dönemin ihtiyaçları gereği İbn Şübrüme ve Osman el-Betti'nin görüşünün kanunlaştırıldığı ifade edilmiştir. HAK'ta, on sekiz yaşını bitirmiş erkeğin kendi iradesiyle evlenebileceği kabul edilmiş, on yedi yaşını bitirmiş kızların evlenmesi ise veli itirazının bulunmamasına bağlanmıştır. On yedi yaşını bitirmiş kız çocuklarındaki veli itirazını veli izni ile birbirinden ayırmak gerekmektedir. Çünkü burada ifade edilen itiraz erkeğin kıza denk olup olmadığı hususundadır. Zaten velinin, kefaete aykırılık dolayısıyla nikah akdine itiraz hakkı bulunmaktadır. HAK'ta ise evliliklerin daha sonra itiraz ile sona ermemesi için henüz evlilik gerçekleşmeden velinin bu konuda itirazının olup olmadığı sorularak bu konuda Maliki mezhebi görüşünden faydalanılmıştır. Tam olarak veli izni söz konusu olmadığı için İmam Muhammed'in görüşünden vazgeçildiği ifade edilebilir. 12-18 yaş arasındaki erkekler ile 9-17 yaş arasındaki kızların buluşa erdikleri iddiası ile evlilik talepleri halinde gerekli incelemeler sonucu hakim izniyle evlenebilecekleri anlaşılmaktadır. Ancak buna ilave olarak bu yaş aralığındaki kızlar için veli izninin de şart olduğu ifade edilmektedir. Veli izninin de şart koşulması dolayısıyla 9-17 yaş aralığındaki kız çocuklarının evliliklerinde İmam Muhammed'in velayet-i şirket anlayışının esas alındığı ifade edilebilir. Akıl hastalarının, bir zaruret bulunmadıkça evlendirilemeyeceği, zaruret bulunması durumunda ise hakim izni ile velileri tarafından evlendirilebilecekleri hükme bağlanmıştır. Bu konuda da Hanefi mezhebi görüşünün¹¹⁶ değil Şafi mezhebi görüşünün esas alındığı anlaşılmaktadır.¹¹⁷

İbni Şübrüme, Osman el-Betti ve Ebu Bekir el-Esam'a göre küçük kız ve erkek çocukların evlendirilmeleri mümkün değildir.¹¹⁸ Kendileri evlenemedikleri gibi velileri tarafından icbar velayeti ile de evlendirilemezler. Bu görüş dikkate alındığında icbar velayeti söz konusu olmadığı için buluş muhayyerliği de gündeme gelmemektedir. Osmanlı'da 1917 tarihli HAK'ta bu üç fakihin görüşü kanunlaştırılmıştır. İlgili madde şöyledir: *"12 yaşını itmam etmemiş sağır ile 9 yaşını itmam etmemiş olan sağire hiçbir kimse tarafından tevzic edilemez."*¹¹⁹

Verilen bu bilgiler ışığında Osmanlı Devleti'nde geçerli olan kanunlarda HAK'a kadar icbar velayetinin cari olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple baba ve dede dışındaki kişilerin, buluş çağından önce yaptıkları evliliklerde, evlendirilen çocukların buluş muhayyerliği hakkı olduğu,

¹¹⁵ Aydın, 1985, s. 96-99, 140, 141.

¹¹⁶ Bu konuda mezhep görüşleri için bkz. ez-Zuhayli, C. 9, s. 147, 148.

¹¹⁷ Aydın, 1985, s. 184-187. İlgili maddeler; HAK, md. 4-9.

¹¹⁸ es-Serahsi, C. 4, s. 212; Bilmen, 1988, C. 2, s. 54; Ebu Zehra, s. 124; ez-Zuhayli, C. 9, s. 144; Genç, s. 260-262; Aydın, 2004, s. 40.

¹¹⁹ HAK, md. 7.

baba veya dedenin evlendirmesi durumunda ise bu hakkın söz konusu olmadığı ifade edilebilir. Çünkü HAK'a kadar bu durumun aksini gösteren bir düzenlemeye rastlanmamıştır. Hanefi mezhebi görüşü buluş muhayyerliği konusunda kabul görmüştür.

B. BULUĞ MUHAYYERLİĞİ

1. Osmanlı Devleti Dönemi Fetva Kitaplarında Buluş Muhayyerliği

“Hind-i nâ-bâligayı, Zeyd nikah eylese sahih olur mu? el-Cevab: Olur, ama veli babası yahud dedesi değil ise hıyar-ı feshi vardır hîn-i buluşda.”¹²⁰ Söz konusu fetvada buluş muhayyerliği hakkının söz konusu olabilmesi için baba ve dede dışında bir kişi tarafından, henüz balığ olmadan bir evliliğin meydana gelmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Baba veya dede tarafından evlendirilen bir kişinin buluş muhayyerliği bulunmadığı gibi çocuğunu evlendiren baba veya dedenin vefat etmesi durumunda da muhayyerlik kapsamında akdi fesih hakkı söz konusu olmaz.¹²¹

“Mahmudu'l-hal olan Zeyd, sağire kızı Hind'i Amr'a tezvic eylese Hind balığa oldukça akd-i mezburu hıyar-ı buluşla feshe kadire olur mu? el-Cevab: Olmaz.”¹²² Söz konusu fetva örneğinde baba tarafından küçük çocuğun evlendirildiği ifade edilmiştir. Baba tarafından gerçekleştirilen evliliklerde çocuğun muhayyerlik hakkı söz konusu değildir. Ancak baba, kötü tercihleriyle tanınan bir kişi ise ve çocuğunun zararına bir evlilik akdi gerçekleştirilmiş ise bu durumda nikah akdi batıl olacaktır. Bu sebeple fetva kaydında özellikle “mahmudu'l-hal” ifadesi zikredilmiştir. Bu ifade; övgüye değer, iyi ahlak sahibi gibi anlamlara gelmektedir. Baba hakkında bu ifadeye yer verilmiş olduğundan, akdin batıl olmadığı ve çocuğun muhayyerlik hakkına sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

“Hind-i bıkır-i sağireyi, veli-yi akrebi anası Zeyneb küfüvvü Zeyd'e mehr-i misliyle tezvic ettikten sonra Hind balığa olup akde âlime oldukça sükût edip nefsinin ihtiyar etmese Hind bir ay mürurunda akd-i mezburu hıyar-ı buluşla feshettirmeye kadire olur mu? el-Cevab: Olmaz.”¹²³ Söz konusu fetva kaydında buluşdan önce evlendirilen kızın, buluş hakkı süresi geçtikten sonra bu hakkı kullanamayacağına dair bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere ek olarak, kızın evlilik akdi hakkında “âlime” olduğu bilgisi özellikle zikredilmiştir. Çünkü buluş öncesinde evlendirilen çocuğun, evlilik yaptığı hakkında bilgisi olana kadar, muhayyerlik hakkı devam etmektedir. Buluş

¹²⁰ Şeyhülislam Ebussuûd Efendi, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı-Fetâvâ-yı Ebussuûd Efendi, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012, Hüküm No: 39, s. 36.

¹²¹ Şeyhülislam Menteşzade Abdürrahim Efendi, Fetâvâ-yı Abdürrahim, Darü't-Tıbaatü'l-Âmire, 1243, s. 163.

¹²² Ceride-i İlmiyye Fetvaları, haz. İsmail Cebeci, Klasik Yayınları, İstanbul, 2009, Hüküm No: 574, s. 112.

¹²³ Ceride-i İlmiyye Fetvaları, Hüküm No: 571, s. 111.

muhayyerliği hakkında bilgisinin olması şart olmamakla beraber evlilik yaptığı hususundaki bilgi şarttır. Feteva-yı Abdurrahim'de yer alan bir fetvada, kızın nikah kıyıldığına dair bilgisinin olmaması sebebiyle, baliğ olduğunda muhayyerlik hakkını kullanmaması durumunda muhayyerlik hakkının sona ermediği, daha sonra bu durumu öğrendiğinde muhayyerlik hakkını kullanabileceği ifade edilmiştir.¹²⁴

“Kadıdan gayrı velisi olmayan Hind-i sağireyi kadı mehr-i misliyle küfüvvü Zeyd'e tezvici ettikten sonra Hind baliğe olduğu anda nefsinin ihtiyar ve işhad edip hıyar-ı buluğla akd-i mezburu Zeyd'in huzurunda hakime feshettirmeğe kadire olur mu? el-Cevab: Olur.”¹²⁵ Söz konusu fetvada Ebu Hanife görüşünün değil, İmam Muhammed'in görüşünün esas alınması dikkat çekicidir. Ebu Hanife'ye göre küçük çocuğu hakimnin evlendirmesi durumunda çocuğun, muhayyerlik hakkı söz konusu olmaz. Ebu Yusuf'a göre hangi veli evlendirirse evlendirsin çocuğun, muhayyerlik hakkı söz konusu olmaz. İmam Muhammed'e göre ise hakimnin velayet yetkisi amcadan daha fazla olmadığı için ve amcanın evlendirmesi durumunda dahi muhayyerlik hakkı söz konusu olduğu için hakimnin evlendirmesinde evleviyetle muhayyerlik söz konusu olur.

“Zeyd, oğlu Amr-ı müteveffanın sağire kızı Hind'i küfüvvü Bekir'e şuhud mahzarlarında tezvici eylese Hind baliğe olduğu anda hıyar-ı buluğla akd-i mezburu feshe kadire olur mu? el-Cevab: Olmaz.”¹²⁶ Söz konusu fetvada dedenin, torununu evlendirmesi söz konusudur. Bu durumda çocuğun muhayyerlik hakkının bulunmadığı ifade edilmektedir. Çocuğun babasının vefat ettiğinin özellikle belirtilmesi, velayette daha üst sırada bir kişi bulunurken alt sıradaki kişinin bu hakkı kullanamayacağını belirtme amacı taşıtmaktadır.

“Hind-i sağireyi veli-yi akrebi anası Zeyneb Zeyd'e tezvici ettikten sonra Zeyd ahar diyara gidip badehu Hind baliğe olduğu anda nefsinin ihtiyar ve işhad etmekle hıyar-ı buluğla akd-i mezburu feshettirmek murad eylese Zeyd hazır olmadıkça Hind akd-i mezburu hakime feshettirmeğe kadire olur mu? el-Cevab: Olmaz.”¹²⁷ Söz konusu fetva örneğinden anlaşıldığı üzere, buluğ muhayyerliğinin resmi olarak sonuç doğurması için mahkeme tarafından feshe hükmedilmesi gerekmektedir. Mahkemenin feshe karar verebilmesi için her iki tarafın da (özellikle davalının) mahkemeye gelmesi gerekmektedir. Çünkü davalı aleyhinde bir karar verilebilmesi için öncelikle itirazının olup olmadığının, delilinin olup olmadığının kendisine sorulması

¹²⁴ Şeyhülislam Menteşzade Abdurrahim Efendi, s. 164.

¹²⁵ Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Fetâvâ-yı Feyziye, haz. Süleyman Kaya, Klasik Yayınları, İstanbul, 2009, Hüküm No: 238, s. 35. Benzer fetva için bkz. Neticetü'l-fetâvâ (Şeyhülislam Fetvaları), der. es-Seyyid Ahmed Elendi - es-Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedüsi, haz. Süleyman Kaya vd., Klasik Yayınları, İstanbul, 2014, Hüküm No: 114, s. 44.

¹²⁶ Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Hüküm No: 254, s. 37.

¹²⁷ Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Hüküm No: 256, s. 38. Benzer fetva kaydı için bkz. Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi, Fetâvâ-yı Ali Efendi, haz. H. Necâti Demirtaş, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014, C. 1, Hüküm No: 3, s. 75; Şeyhülislam Menteşzade Abdurrahim Efendi, s. 164.

gerekmektedir. Bu imkanın sağlanabilmesi için davalının mahkemede hazır bulunması şarttır.

“Hind-i sağireyi veli-yi akrebi olan li-ebeveyn er karındaşı Amr, Bekir’in sağır oğlu Beşir’e tezvic edip badehu Hind baliğe oldukda nefsinin ihtiyar edip lakin Beşir henüz sağır bulunsa Hind, Bekir’in huzurunda kendini Beşir’den hakime tefrik ettirmeğe kadire olur mu? el-Cevab: Olur.”¹²⁸ Söz konusu fetvada hem kız hem de erkeğin henüz buluğa ermeden velileri tarafından evlendirildikleri anlaşılmaktadır. Bu durumda buluğ muhayyerliği hakkının kullanılabilmesi için her iki tarafın da buluğa ermesinin gerekip gerekmediği hususunda bir ihtilaf yaşanmıştır. Bu durumda buluğa eren tarafın, diğer tarafın buluğa ermesi gerekmezken bu hakkı kullanabileceği yönünde fetva verilmiştir.

“Hind-i sağirenin veli-yi akrebi, li-ebeveyn ammi (amca) Amr, Hind’i şuhud mahzarlarında mehr-i misliyle küfüvvü Bekir’e tezvic ettikten sonra Hind baliğe olduğu anda nefsinin ihtiyar ve işhad edip lakin Bekir gaib olmakla bir sene tehir edip akdi hakime fesh ettiremese, Hind’den temkin ve rıza bulunmamakla akdi hıyar-i buluğla Bekir’in huzurunda hakime fesh ettirmek istedikde Bekir mücerred ‘Bir sene tehir bulunmakla hıyarın batıl olmuş olur’ diye Hind’i men’a kadir olur mu? el-Cevab: Olmaz.”¹²⁹ Söz konusu fetvada kızın buluğ muhayyerlik hakkını elinde olmayan sebeplerle 1 yıl sonra mahkemeye intikal ettirdiği görülmektedir. Buluğ muhayyerliği hakkı fevridir. Bu sebeple hızlı bir şekilde bu hakkın kullanılması gerekmektedir. Kocanın, karısının bu hakkı kullanmakta geciktiği iddiasında bulunmasına karşın, bu iddia dikkate alınmamıştır. Çünkü kız, ilk anda baliğ olduğuna ve bu hakkı kullandığına dair şahit tutmuştur. Bu aşamadan sonra elinde olmayan sebeplerle (kocanın gaib olması) mahkemeye intikalin ileri bir tarihte gerçekleşmesinin bu hakka bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak burada kızın hemen şahitler ile durumu kayıt altına alması önem arz etmektedir.

“Hind-i biker-i sağireyi, veli-yi akrebi anası Zeyneb küfüvvü Zeyd’e mehr-i misliyle tezvic ettikten sonra Hind baliğe olup akde alime oldukda sükût edip nefsinin ihtiyar etmese Hind bir ay mürurunda akd-i mezburu hıyar-ı buluğla feshettirmeye kadire olur mu? el-Cevab: Olmaz.”¹³⁰ Söz konusu fetva, bakire olan bir kız çocuğunun buluğ muhayyerliği hakkını baliğ olduğunda derhal kullanması ile alakalıdır. Baliğ olan tarafın erkek çocuk veya dul kız olması durumunda ise bu hakkın derhal kullanılması şart olmaz. Söz konusu fetvada bakire kızın buluğa ermesinden itibaren bir ay geçmiş olması, bu hakkın sona ermesine sebep olmuştur.

“Hind-i sağireyi veli-yi akrebi li-ebeveyn ammi Zeyd, mehr-i misliyle küfüvvü Amr’a tezvic eylese Hind baliğe olduğu anda nefsinin ihtiyar ve işhad edip Amr’ın huzurunda akd-i mezburu hakime feshettirmeğe kadire olur

¹²⁸ Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, Behcetü'l- Fetâvâ, haz. Süleyman Kaya, vd., Klasik Yayınları, İstanbul, 2011, Hüküm No: 330, s. 80. Benzer fetva kaydı için bkz. Şeyhülislam Menteşzade Abdürrahim Efendi, s. 164; Ceride-i İlmiyye Fetvaları, Hüküm No: 570, s. 111.

¹²⁹ Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Hüküm No: 266, s. 39.

¹³⁰ Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi, C. 1, Hüküm No: 2, s. 74.

mu? el-Cevab: Olur.” “Bu surette Amr diyar-i aharda iken Hind baliğ olduğu anda nefsinı ihtiyar ve işhad edip lakin Amr diyar-i ahardan gelip hakim akd-i mezburu feshetmeden Amr fevt olsa Hind Amr’a varise olur mu? el-Cevab: Olur.”¹³¹ Söz konusu iki fetva birbiri ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Amcası tarafından baliğ olmadan evlendirilen kızın baliğ olduğu anda muhayyerlik hakkını kullandığı anlaşılmaktadır. Bu durumda henüz mahkeme fesih hükmü verilmediği için nikah akdi geçerliliğini korumaktadır. Kızın, baliğ olduğu anda akdi fesih talebini dile getirmesi ve bu konuda şahit tutması, buluş muhayyerliği hakkı süresi sona ermeden hakkını kullanması bakımından önem arz eder. Ancak henüz mahkeme fesih kararı vermediğinden dolayı taraflardan birinin vefat etmesi durumunda diğer taraf ona varis olmaktadır.

“Hind-i matuheyi veli-yi akrebi, li-ebeveyn er karındaşı Zeyd Amr’a tezvıc eylese Hind âkile oldukda nefsinı ihtiyar ve işhad edip akd-i mezburu Amr’ın huzurunda hakime feshettirmeğe kadire olur mu? el-Cevab: Olur.”¹³² Söz konusu fetvada ateh durumunda bulunan kişinin ifâkat muhayyerliğine ilişkin bilgi verilmektedir. Ateh durumunda olan kişiyi baba ve dede dışında bir velisi evlendirdiğinde ve bu kişi ifâkat bulduğunda, akdi feshetme hakkına sahip olur. Söz konusu fetvada da evlilik, ana baba bir erkek kardeş tarafından yapıldığı için ifâkat bulan kişinin muhayyerlik hakkının olduğu ifade edilmiştir.

Osmanlı dönemi fetva kitapları incelendiğinde buluş muhayyerliğinin kullanılmadığı örnekler ve kullanılabildiği farklı örnekler dikkat çekmektedir. Baba¹³³ ve dede¹³⁴ tarafından evlendirilme durumunda buluş muhayyerliği hakkının söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Fetva kitaplarında buluş muhayyerliği hakkının kullanılabildiği örneklerde ise amca¹³⁵, erkek kardeş¹³⁶, anne¹³⁷, annene¹³⁸, babaanne¹³⁹, hala¹⁴⁰ ve hakim¹⁴¹ gibi veliler tarafından küçük yaşta evlendirilen kız ve erkeklerin bu hakkı kullandığına dair bilgiler mevcuttur.

2. Osmanlı Devleti Kanunlarında Buluş Muhayyerliği

HAK’ta buluş muhayyerliğine ilişkin doğrudan bir madde bulunmamaktadır. Çünkü buluş muhayyerliğinden bahsedebilmek için

¹³¹ Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, Hüküm No: 331, 332, s. 80.

¹³² Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Hüküm No: 263, s. 39.

¹³³ Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi, C. 1, Hüküm No: 1, s. 74.

¹³⁴ Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Hüküm No: 254, s. 37.

¹³⁵ Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, Hüküm No: 331, s. 80.

¹³⁶ Neticetü’l-fetâvâ, Hüküm No: 133, s. 47.

¹³⁷ Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi, C. 1, Hüküm No: 2, s. 74.

¹³⁸ Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Hüküm No: 242, s. 36; Şeyhülislam Menteşzade Abdürrahim Efendi, s. 164.

¹³⁹ Neticetü’l-fetâvâ, Hüküm No: 121, s. 45, 46.

¹⁴⁰ Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi, C. 1, Hüküm No: 5, s. 75.

¹⁴¹ Neticetü’l-fetâvâ, Hüküm No: 114, s. 44.

buluğdan önceki yaşlarda veli tarafından veya hakim tarafından küçük erkek veya kız çocuğunun evlendirilmesinin yasak olmaması gerekmektedir. HAK 4. maddeye göre erkekler 17 kızlar 18 yaşını doldurunca kendi başlarına evlenme ehliyetini haiz olmaktadır. HAK 7. maddeye göre ise 12 yaşını doldurmamayan erkek ve 9 yaşını doldurmamayan kız çocukları hiçbir şekilde evlendirilemezler. HAK 5. maddeye göre 18 yaşını doldurmamış erkek çocukları ancak baliğ olduklarında hakim izni ile evlenebilirler. HAK 6. maddeye göre 17 yaşını doldurmamış kız çocukları ancak baliğ olduklarında velisinin izni ve hakim kararı ile evlenebilirler. Bu maddeler bütün olarak değerlendirildiğinde buluğa ermeyen kız ve erkek çocuklarının hiçbir şekilde evlenmeyecekleri anlaşılmaktadır. Bu sebeple HAK'a göre buluğ muhayyerliğini gerektirecek sebepler ortadan kaldırıldığı için buluğ muhayyerliğine ilişkin düzenleme söz konusu kanunda yer almamaktadır.

HAK'ta akıl hastalarının evlendirilmesi hususunda Hanefi görüşü yerine Şafii görüşü benimsenmiştir. Akıl hastalarının yalnızca zaruret durumunda veli tarafından hakim izni ile evlendirilebileceği hükme bağlanmıştır. Bu yaklaşım akıl hastalarının zarara uğramasını engelleme bakımından makul olarak değerlendirilebilir. Ancak akıl hastalarının "ifâkat muhayyerliği"ne ilişkin bir düzenlemenin bulunmaması kararname açısından eksiklik olarak ifade edilebilir. Çünkü baba ve dede dışındaki veli tarafından evlendirilen akıl hastasının ifâkat bulması durumunda muhayyerlik hakkının bulunmaması, iradesi dikkate alınmaksızın evlendirilen akıl hastası açısından olumsuz bir durumdur.

HAK'ta buluğ muhayyerliğine ilişkin hüküm bulunmasa da buluğ muhayyerliğinin uygulanmasına yönelik değerlendirmenin yer aldığı "sağır ve sağirenin tezvici" isimli bölüm, bu konuda önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

"Sağır ve sağirenin velileri tarafından cevaz-ı tezvicine eimme-i erbaa (r.a.) hazeratı kail olduklarından şimdîye kadar muamele bu yolda cereyan etmiş ise de zamanımızda ahvâlın tebeddülüne binâen diğer bir usul ittihazına lüzum görülmüştür. Şöyle ki her zamanda ve bilhassa hayat için mücadelenin son derece kesb-i şiddet ettiği şu zamanda çocuklar hakkında ebeveynin ilk vazifesi onları ta'lim ve terbiye ederek işbu alem-i cidalda nâil-i zafer olacak ve muntazam bir aile teşkil edebilecek bir hale getirmekten ibaret iken bizde ebeveyn ale'l-ekser çocuklarının tahsil ve terbiyesini bi'l-küllîye ihmal ederek mücerred mürüvvetlerini görmek veya nâil-i miras kılınmak maksadıyla onları daha beşikte iken nişanlayagelmişlerdir. Netice biçareler dünyalarını görmeksizin tezvic ve âtiyen felaketlerine düğünlerle vaz'-ı esas edilmiştir. Hiçbir mekteb yüzü görmeyen ve lisânını okuyup yazmaktan kat'-ı nazar, emr-i dine dâir bir kelimeye bile muttalî olmayan bu türlü çocukların teşkil edegeldikleri ailelerden çoğu cenin-i mürde-zâd gibi zıfaflarının daha ilk aylarında infisâha mahkûm olmuştur. Memleketimizde ailelerin temelsizliğini mücib olan esbâbdan biri de budur. Bu türlü nikâhlardan mütevellid dâvâların derecesini anlamak için kütüb-i fikhîyyede sağirenin eb ile ced tarafından tezvici ve eb ile cedden maada evliya tarafından tezvici ve ikinci sûrette sinn-i bulûğa vasıl olan sağır ve sağirenin hıyar-ı bulûğunu keyfiyyet-i isti'mali hakkındaki evbâb ve füsule nazar etmek ve mehâkim-i şer'iyenin sicillâtını tedkik eylemek kâfidir. Halbuki İbn-i Şübrüme ve Ebû Bekri'l-Esam (r.a.) hazeratı sığâr üzerine velâyet ancak onların menfaati maksadına mübtenâ olub kabûl-i teberruat gibi ihtiyac olmayan yerlerde velayet dahi sabit olmayacağına ve onları tezvic etmekte gerek tab'an, gerek neseb gibi şer'an bir faide mütesavver olmadığı cihetle onların nikâha ihtiyaçları

bulunmadığına nazaran sağırların kable'l-buluğ hiç kimse tarafından tezvici caiz olmadığına kail olmuşlar ve ale'l-husus nikâh muvakkat bir şey olmayıp mâ-dâme'l-hayat (hayat boyunca) devam eden bir akit olduğunu ve eğer velilerin onlar hakkında icra ettikleri akd-i nikâh muteber olsa ahkâm ve âsarı (vazife, yük) bulûğdan sonra onların harekâtını tahdid edecek bir muamelede bulunmağa hiç kimsenin salahiyyeti olmadığını ilave eylemişlerdir. Müşârun ileyhimanın işbu mütalaâtını asırlardan beri devam eden felâketli tecrübeler te'yid ettiğinden onların re'yi kabul edilerek yedinci madde o yolda tanzim edilmiştir."¹⁴²

Küçüklerin evlendirilmesine yönelik olarak HAK'a karşı yapılan en önemli eleştirilerden bir tanesi Sadreddin Efendi'ye aittir. Sadreddin Efendi, küçüklerin evlendirilmesiyle alakalı olan maddenin delili olan görüşün (İbn Şübrüme ve Ebubekir el-Esam'ın görüşü), bu görüş sahiplerine aidiyetinin problemliliğini ifade etmektedir. Bu görüş söz konusu fakihlere ait olsa dahi hakkında nass ve icma bulunan bir meselede içtihadın söz konusu olamayacağını da belirtmektedir. Küçüklerin evlendirilmesi mevzusunun Osmanlıda nadiren gerçekleştiği, Müslüman ailelerinde bu durumun çok daha nadir olduğu, İslâm düşmanlarının uydurma ve iftiralarından dolayı sanki çok sık meydana geliyormuş gibi bir algı oluşturulduğuna dikkat çekilmiştir. Sadreddin Efendi, HAK'ta yer alan; "küçüklerin evlendirilmesinin çok zararlı olduğu, bu durumun; fıkıh kitaplarındaki hükümlerden ve şer'iyye sicillerinden anlaşıldığı" iddialarına şiddetle itiraz etmiştir. Hatta komisyonun, şer'iyye sicillerine ilişkin yanlış değerlendirmede bulunmalarını; mahkemelerin durumları hakkında detaylı bilgisi olan ve yargı görevi yapmış birisinin HAK komisyonunda yer almaması ile ilişkilendirmiştir. Çünkü şer'iyye sicillerinde bu tür davalar son derece az sayıdadır. Yirmi, otuz sene yargı görevinde bulunan kadıların birçoğu bu tür davalara ömürleri boyunca en fazla bir, iki sefer denk gelmektedir. Küçük yaşta evliliklerin, genellikle yetim ve kimsesizler için söz konusu olduğu ve bunun da bu gibi kimselerin menfaatine olduğu görüşünü savunmuştur. Ayrıca babası vefat etmiş birisinin mücbir olmayan velisi tarafından evlendirildiğinde de zaten bulûğ muhayyerliği hakkı bulunmaktadır. Sadreddin Efendi'ye göre; tüm bu durumlar dikkate alındığında çok nadir görülen küçük yaşta evliliklerin yasaklanması, kimsesiz olan yetimlere zarar vermektense başka bir işe yaramayacak ve küçükken evlendirilmeleri maslahatlarına olan birçok yetimin menfaatinin önüne geçecektir. Sadreddin Efendi'ye göre bu durum ayrıca fuhuş ve zinanın önünü açacaktır. Tüm bu sebeplerden dolayı Sadreddin Efendi'ye göre; kararnamede zaruret durumunda akıl hastalarının evlendirilmelerine izin verildiği gibi istisnai olarak küçük çocukların da belirli durumlarda velisi tarafından evlendirilmesine yönelik bir madde hazırlanmalı idi.¹⁴³

Osmanlıda küçük çocukların icbar velayeti ile evlendirilmesinin yaygın olup olmadığı hususunda bir yargıda bulunmak için çok sayıda kaydın değerlendirilmesi gerekmektedir. 1750-1755 yılları arasını kapsayan

¹⁴² Orhan Çeker, Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2016, s. 76, 77.

¹⁴³ Ahmet Yasin Küçüktiryaki, "Sadreddin Efendi'nin Hukuk-ı Aile Kararnamesine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 39-41; Korkmaz, s. 465.

dört adet şer'iyye sicili kayıtlarındaki nikahları inceleyen bir araştırmaya göre Trabzon şer'iyye sicillerinden olan bu 4 deftere göre toplam 939 nikah tespit edilmiştir. Bu nikahlardan yalnızca 3 tanesinde ergenliğe girmemiş çocukların evlendirildiği ifade edilmektedir.¹⁴⁴ Bu çalışma dikkate alındığında Osmanlı'da buluştan önceki zamanlarda yapılan evliliklerin asıl olmadığı ve bu durumun çok nadiren meydana geldiği ifade edilebilir.¹⁴⁵ Ayrıca Sadreddin Efendi'nin HAK'a yaptığı eleştiriler de dikkate alındığında küçük yaşta evliliğin Osmanlı Devleti'nde nadir görülen bir durum olduğu ve genellikle de yetim kızların menfaati için başvuru olan bir yöntem olduğu ifade edilebilir.¹⁴⁶

HAK'ta yer alan bu ifadelerin tamamına katılmamız mümkün değildir. Çünkü Cumhuriyet'in ittifakının bulunduğu, Osmanlı Devleti'nde de HAK'a kadar cari olan ve çok sık gerçekleşmeyen bir uygulamayı, aile düzeninin bozulmasının, ailenin temelsizliğinin sebepleri arasında görmek makul değildir. Ayrıca buluş muhayyerliği hakkının söz konusu olması ile küçük yaşlardaki evlilikler dolayısıyla meydana gelme ihtimali bulunan zararların bertaraf edilebileceğine temas edilmemesi, bu hususun derinlemesine değerlendirilmediğini göstermektedir. Kararnamede; mahkeme kayıtlarının, buluş muhayyerliği ile alakalı davaların ne derece kötü etkilere sebep olduğunu gösterdiği, ifade edilmektedir. Ancak, incelediğimiz mahkeme kayıtlarında, sayısal olarak ifade edilen derecede bir zarara sebebiyet dikkat çekmemektedir. Katılmadığımız husus küçük yaşta evliliğin yasaklanması değildir. Bilakis İslâm devletlerinde maslahat gereği devlet başkanının bu konuda şeriata uygun bir tasarrufta bulunması gerekebilmektedir. Bulunulan coğrafya, kültür ve benzeri hususlar dikkate alınarak, şeriata aykırı olmayacak şekilde düzenlemede bulunulması gereklidir. Ancak HAK'ta söz konusu durumun; aile düzeninin bozulmasının temel sebeplerinden biri olarak görülmesi gerçekçi bir değerlendirme gibi görünmemektedir. Ayrıca istisnai olarak belirli durumlarda küçük yaşta evliliğe izin verilmesi, akıl hastalarının evlendirilmesi hususundaki istisnai yetki ile uyum oluşturabilirdi.

3. Osmanlı Devleti Mahkeme Kayıtlarında Buluş Muhayyerliği

Osmanlı Devleti mahkeme kayıtlarını içeren kadı sicillerinde buluş muhayyerliğine yönelik önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda şu kadı sicillerinde yer alan kayıtlardan bazıları incelenmiş ve örneklere yer verilmiştir: İstanbul, Adana, Diyarbakır, Antep, Konya, Kütahya, Bitlis, Adıyaman, Giresun ve Nablus kadı sicilleri.

Her ne kadar baba ve dedenin, küçük çocuğu evlendirmesi durumunda çocuk için muhayyerlik hakkı söz konusu değilse de Osmanlı uygulamasında bu duruma muhalif bir mahkeme kaydı dikkat çekmektedir.

¹⁴⁴ Merve Karaçay Türkal, "Trabzon Şer'iyye Sicillerindeki Nikah Kayıtları (1759-1755)", OTAM, S. 48, 2020, s. 147-176.

¹⁴⁵ Korkmaz, s. 464.

¹⁴⁶ Küçüktiryaki, s. 39-41.

Adana şer'iyye sicillerinde yer alan bir belgeye¹⁴⁷ göre küçük bir kız, babası tarafından bir erkek ile evlendirilmiştir. Kocanın yaşına dair bilgi verilmese de bu kişinin de babası tarafından evlendirildiği ve her iki tarafın da akde onay vermesinden bahsedildiğinden dolayı, evlenen erkeğin de buluşa ermemiş bir çocuk olduğu yorumunda bulunulabilir. Bu iki çocuk evlendikten sonra "ba'de'l-bülûğ nikâh-ı mezkûru her birimiz muciz olup" ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade, hem kızın hem de erkeğin buluşdan sonra akde icazet verdiğini göstermektedir. Hanefi mezhebine göre baba tarafından evlendirilen küçük çocukların muhayyerlik hakkının bulunmadığı, Osmanlıda da bu görüşün cari olduğu dikkate alınırsa bu hususta iki ihtimal akla gelmektedir. Birinci ihtimale ve kuvvetli olan ihtimale göre bu ifade kapsam dışı kullanılmış veya sehven kayda geçirilmiştir. İkinci ihtimale göre ise zaman zaman Osmanlıda Hanefi mezhebi görüşü dışına çıkılarak babanın gerçekleştirdiği nikah akitlerinde de çocuklara muhayyerlik hakkı tanınmıştır. İkinci ihtimal diğer sicil kayıtları dikkate alındığında tercihe şayan görülmemektedir.

Diyarbakır şer'iyye sicilinde yer alan bir kayıtta¹⁴⁸, Bersin isimli baliğ olmayan erkek çocuk, Ömer ve Ömer'in kız kardeşine dava açmıştır. İlgili kayda göre; Bersin'in babası Mehmet, Bersin'in kız kardeşini Ömer'e nikahlamıştır. Buna karşılık Ömer de henüz baliğ olmayan kız kardeşi Hamo'yu, Bersin'e nikahlamıştır. Bersin'in babası da veli olarak bu akdi onaylamıştır. Daha sonra Ömer'in karısı vefat etmiştir. Bersin de Hamo'da henüz küçük olduğu için evlilik hayatı yaşamamışlardır. Hamo ilk olarak Bersin'in babası Mehmet'in evinde kalmış, Mehmet ölünce Hamo, abisi olan Ömer'in yanına taşınmıştır. Bu arada baliğ olan Bersin, karısı Hamo'yu, Ömer'den talep etmiştir. Kendisi baliğ olduğu için karısının artık kendi yanında kalması gerektiğini ifade etmiştir. Hamo ise buluş muhayyerliği hakkını kullanarak akdi feshettiğini ifade etmiştir. Söz konusu olayda hem kızın hem de erkeğin baliğ olmaması dikkat çekicidir. Bu durumda babası tarafından evlendirilen Bersin'in muhayyerlik hakkı bulunmazken ana baba bir abisi tarafından evlendirilen Hamo'nun buluş muhayyerliği hakkı bulunmaktadır. Hamo, baliğ olduğu anda nikah akdini feshettiğini ve bu durumu iki şahit getirerek garanti altına aldığını ifade etmiştir. Şahitler bu durumu mahkemede ikrar etmişlerdir. Diğer mahkeme kayıtlarından farklı olarak kadı, doğrudan hüküm vermemiş ve bu olay hakkında fetva talep etmiştir. Fetva olarak ne açıklandığına dair bilgi verilmemiştir. Ancak buluş muhayyerliğine ilişkin fıkıh kaideleri gereği nikah akdinin feshine karar verilmesi gerekmektedir.

Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicilde yer alan bir kayıt¹⁴⁹, buluş muhayyerliğinde evlilik akdini yapan taraf bakımından diğer mahkeme kayıtlarına nazaran farklılık ve davacı-davalı çekişmesi açısından çeşitlilik

¹⁴⁷ Adana Şer'iyye sicilleri, 136 Numaralı Defter, Korkmaz, s. 458.

¹⁴⁸ Diyarbakır Şer'iyye Sicilleri Amid Mahkemesi 3803 Numaralı Sicil (1263-1264/1847-1848), ed. Ahmet Zeki İzgöer, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Diyarbakır, 2021, C. 13, Hüküm No: 272, s. 562.

¹⁴⁹ İstanbul Kadı Sicilleri 73 Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (1162-1163/1749-1750), ed. Coşkun Yılmaz, Kültür AŞ, İstanbul, 2019, Hüküm No: 391, C. 73, s. 328.

içermektedir. Söz konusu kayıтта, Fâtıma isimli kız, henüz baliğ olmadan önce cedd-i fasidi yani annesinin babası (anne tarafından dede) tarafından evlendirildiğini ifade etmektedir. 4 mezhep içerisinde yalnızca Hanefi mezhebinde baba ve dede dışındaki kişilerin icbari evlendirme velayeti hakkı bulunmaktadır. Hanefi mezhebinde de İmameyn'e göre yalnızca asabe bu hakka sahiptir. Ebu Hanife'ye göre ise bu kişilerin sayısı daha fazladır ve zevi'l-erham da bu gruba dahildir. Söz konusu kayıтта Ebu Hanife'nin görüşü üzere zevi'l-erhamdan bir kişinin icbar velayeti hakkını kullandığı görülmektedir. Taraflar arasında halvet-i sahiha ve zifaf gerçekleşmemiştir. Fâtıma, âdet olduğu anda nikah akdini feshettiğini ifade etmiştir. Diğer mahkeme kayıtlarından farklı olarak bu kayıтта, davalı koca, davacıya itiraz etmemiş ve doğrudan davacının ifadelerini tasdik etmiştir. Taraflar arasında çekişme bulunmadığından dolayı mahkeme akdin feshini kayıt altına almıştır.

Buluğ muhayyerliğinde bakire kızın bu hakkının fevri olduğu daha önce ifade edilmişti. Bu sebeple söz konusu şahsın, baliğ olduğu anda, araya fasıla girmeksizin, baliğ olduğunu ve fesih hakkını kullanarak nikah akdini sona erdirdiğini şahitler huzurunda belirtmesi gerekmektedir. Adana şer'iyye sicilinde yer alan bir kayıt¹⁵⁰ bu hususa verilen önemi açıkça göstermektedir. Annesi tarafından küçük yaşta evlendirilen kız çocuğu, buluğa erdiği anda o mekandan ayrılmadan nefisini ihtiyar ettiğini, akdi feshetmek istediğini, şahitler huzurunda ifade ettiğini söylemiştir. Ancak mahkemeden bu konuda talep edilen şahitleri getirememiştir. Bu duruma şahit getiremediği için mahkeme, evlilik akdinin feshine karar vermemiştir. Aynteb Mahkemesinde yer alan bir kayıтта¹⁵¹ ise buluğdan önce evlendirilen kız çocuğunun, baliğ olduktan sonra bu hakkı hemen kullanmaması ve sükût etmesi sebebiyle muhayyerlik hakkını kaybettiği yönünde hüküm verilmiştir.

Buluğ muhayyerliği hakkının kullanılması sonucu mahkemede hakimın fesih kararı verebilmesi için davalının mahkemede hazır bulunması şarttır. Davalı kocanın gaip olması dolayısıyla hakimın fesih kararını tehir ettiği açıkça ifade edilmese de fesih kararının açıklanmadığı mahkeme kayıtları bu duruma işaret etmektedir.¹⁵² Mahkeme kayıtlarında davalının mahkemeye gelip iddiaları inkar etmesi sonucunda davacının beyyine ile durumu ispat etmesi sebebiyle MAA'nın 1830. maddesi gereğince davalının gıyabında fesih kararı verdiği de kayıtlar da mevcuttur.¹⁵³

¹⁵⁰ Adana Şer'iyye Sicilleri, 126 Numaralı Defter, Korkmaz, s. 463.

¹⁵¹ Çiğdem Yılmaz, "122 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H.1177-1178/M.1763-1764)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2016, s. 232, 233.

¹⁵² Ayşe Güngören, "12 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili (1074-1075/1663-1664) Değerlendirme ve Transkripsiyon", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2020, s. 289.

¹⁵³ Hamza Kardaş, "333 Numaralı Bitlis Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu (H. 1295-1300/M. 1878-1882)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2010, s. 131, 132.

Osmanlı mahkeme kayıtlarında küçük yaşta evliliklerin genellikle kız çocukları hakkında söz konusu olduğu görülmektedir.¹⁵⁴ Bu sebeple buluş muhayyerliğinde de kız çocuklarının bu hakkı kullanma sıklığı erkek çocuklara nazaran daha fazladır. Nadiren de olsa hem kız hem de erkek çocuğun henüz buluşa ermeden birbirleri ile evlendirildikleri mahkeme kayıtları da bulunmaktadır. Bu çocukların henüz balığ olmadıkları; sağır ve sağire ifadelerinden anlaşılmaktadır.¹⁵⁵

Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil'de yer alan bir kayıt¹⁵⁶, buluş muhayyerliğinde ispat vasıtaları hususunda diğer mahkeme kayıtlarına ve fıkıh kaidelerine nazaran farklılık taşınması bakımından önem arz etmektedir. Söz konusu kayda göre, İsmihan isimli kadın, henüz balığ değilken annesi tarafından evlendirilmiştir. Balığ olduğu anda buluş muhayyerliği hakkını kullanarak evlilik akdini feshettiğini ifade etmiştir. Bu durumda genel olarak öncelikle davalı olan kocaya durum sorulur. Onun inkarı durumunda ise davacıdan balığ olduğu anda derhal bu hakkı kullanarak akdi feshettiğine dair şahit getirmesi talep edilir. Ancak söz konusu kayıta bu sürece dair bilgi verilmeyerek doğrudan, davacıya yemin teklif edildiği bilgisi yer almaktadır. Davacının yemini ile beraber nikah akdinin feshine karar verilmiştir. Buluş muhayyerliğine ilişkin genel ispat kurallarının işletilmemesi, söz konusu kayıta bazı bilgilere yer verilmediği veya istisnai bir durumun söz konusu olduğuna işaret etmektedir.¹⁵⁷

Nablus şer'iyye sicilinde yer alan 1911 tarihli bir kayıta¹⁵⁸ buluş muhayyerliğinde ispat vasıtaları ve bu hakkın ne zaman sona ereceğine dair önemli bilgiler yer almaktadır. Söz konusu kayıta, Cemile isimli sağire kızın, babasının ölümü üzerine amcası tarafından sağır oğlu ile evlendirildiği bilgisi yer almaktadır. Cemile, ilk kez âdet olduğu anda, etrafında bulunan kişileri bu duruma şahit tutarak; "âdet oldum, kendimi seçtim, nikahımı feshettim" demiştir. Mahkemenin bu durumu amcaya sorması üzerine, amca durumu reddetmiş ve kızın balığ olmadığını ifade etmiştir. Bu sebeple ilk olarak müftüden fetva istenmiştir. Müftü; 9-15 yaş aralığının kız çocuklarında buluş yaş aralığı olduğunu ve bu aralıkta bulunan kızın, fiziki olgunluğuna göre karar verileceğini ifade etmiştir. Cemile'nin 14 yaşında olması ve fiziki olarak olgun olması sebebiyle buluşa erdiğine karar verilmiştir. Daha sonra kadı, bu duruma şahit getirmesini istemiştir. Şahitler; Cemilenin âdet olduğu ifade ederek hemen o anda evlilik akdini feshettiğine

¹⁵⁴ Akyılmaz, s. 157, 158.

¹⁵⁵ İbrahim Arslan, "166 Numaralı (H. 980/M. 1572/1573) Ayntab Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2012, s. 164, 165; Abdullah Bal, "1426 No'lu (Hicri 1312 / Miladi 1895) Giresun Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2014, s. 68.

¹⁵⁶ İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (1073-1074/1663), ed. Coşkun Yılmaz, İSAM, İstanbul, 2012, Hüküm No: 32, C. 40, s. 69.

¹⁵⁷ Başka bir delil aranmaksızın yalnızca yemine başvuruyla buluş muhayyerliğinin kabulü ve nikah akdinin feshine hükmedilen mahkeme kayıtları için bkz. Koç, s. 224-226.

¹⁵⁸ Yazbak, s. 405, 406.

şahitlik etmiştir. Son olarak kadı, Cemile'ye buluğa erdiği anda evlilik akdini feshettiğine dair yemin teklif etmiştir. Cemile'nin yemin etmesi üzerine mahkeme, evliliğin feshine karar vermiştir.

Kütahya Mahkemesinde yer alan bir kayıt¹⁵⁹, şahit dışında bir delil ile de buluğ muhayyerliği kapsamında nikah akdini feshedildiğini göstermektedir. İlgili kayda göre Sıddıka isimli kız baliğ olmadan annesi tarafından Ömer ile evlendirilmiştir. Sıddıka baliğ olunca mahkemeye başvurmuş ve nikahın feshini talep etmiştir. İddialar Ömer'e sorulduğunda Ömer sükût ermiştir. Mahkeme bu sükûtu davacının iddialarını kabul ve durumu ikrar olarak değerlendirmiş ve başka bir delil talep etmeksizin nikah akdinin feshine karar vermiştir.

Galata Mahkemesi 90 Numaralı sicilde yer alan bir kayıt¹⁶⁰, buluğ muhayyerliğinde mehrin durumuna dair bilgiler ihtiva etmektedir. Söz konusu kayda göre küçük yaşta annesi¹⁶¹ tarafından evlendirilen Rabia, buluğa erdiği anda muhayyerlik hakkını kullanarak evlilik akdini mahkeme huzurunda feshettiğini ifade etmiştir. Rabia, annesi tarafından evlendirildiği için bu hakkı kullanabilmektedir. Kocası ile arasında zıfaf veya halvet-i sahiha olmadığı için mehre hak kazanamaması gerekmektedir. Ancak mahkeme kaydına göre Rabia mehir davasından kocasını ibra ettiğini ifade etmiştir. Bu durum belki, kural olarak mehir alamayacak olsa da farklı hususlar dolayısıyla ileride meydana gelebilecek olan mehir davasından kocasını ibra şeklinde anlaşılabilir. Mahkeme kaydında hak kazandığı mehirden ibra ettiğine dair bir bilgi bulunmadığından dolayı buluğ muhayyerliği durumunda mehre ilişkin fıkıh kuralına açık bir aykırılığın söz konusu olduğu kesin değildir.

Ayntab mahkemesinde yer alan bir kayıtta¹⁶² Hatice isimli kadın henüz baliğ değilken Ahmed ile evlendirilmiştir. Baliğ olunca nikah akdini feshettirmek için mahkemeye başvurmuştur. Hatice, şahitlerle iddiasını ispat ettikten sonra mahkeme, nikah akdinin feshine karar vermiştir. Mahkeme kaydının ilk kısmında beş kuruş önceden alınan mehir (mehr-i muaccel), on beş kuruş ise mehr-i müeccel olarak ifade edilmiştir. Ancak daha sonra tüm mehrin on beş kuruş olduğu zikredilmiştir. Müeccel olan bu on beş kuruş Hatice'ye, nikah akdi feshedilmeden önce teslim edilmiştir. Mahkeme nikah akdinin feshine karar verdiği için Hatice'ye teslim edilen on beş kuruşun

¹⁵⁹ Ekrem Güngör, "1 Numaralı Kütahya Şer'iyye Sicili (II. Bölüm) Transkripsiyonu ve Kritiği", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2006, s. 128, 129.

¹⁶⁰ Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil, Hüküm No: 29, C. 40, s. 67.

¹⁶¹ Genellikle yakınlıkları dolayısıyla asabeden akrabaların çocukları küçük yaşta evlendirdikleri düşünülse de Osmanlı mahkeme kayıtlarında anne tarafından küçük yaşta evlendirilen çocukların da çok sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Hatta bir sicil kaydına göre diğer akrabaların bulunmaması sebebiyle dayının dahi küçük yaştaki yeğenini evlendirdiği görülmektedir. İstanbul Kadı Sicilleri 95 Bab Mahkemesi 397 Numaralı Sicil (1255-1256/1839-1840), ed. Coşkun Yılmaz, Kültür AŞ, İstanbul, 2019, Hüküm No: 149, C. 95, s. 137.

¹⁶² Zemzem Yücetürk, "98/3 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicili H. 1155 (M. 1742-1743) Transkripsiyon ve Değerlendirme", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2009, s. 171, 172.

Ahmed'e iadesine karar vermiştir. Mehrin iadesi, taraflar arasında halvet-i sahiha ve zıfah olmadığına da işaret etmektedir.

Adıyaman mahkemesinde yer alan bir kayıta¹⁶³ ise henüz baliğ olmadan evlendirilen bir kızın yaş ve cüsse olarak baliğ olmaya elverişli olduğu ifade edilmektedir. Bu kız ile kocası cima etmiştir. Daha sonra kız, baliğ olduğunda mahkemeye başvurmuş ve buluş muhayyerliği sebebiyle nikah akdinin feshini talep etmiştir. Ayrıca kocası ile aralarında cima gerçekleştiğinden dolayı iddet nafakası ve daha önce belirlenmiş olan mehirini de talep etmiştir. Mahkeme nikah akdini feshetmiş ve mehrin ödenmesine karar vermiştir. Ancak iddet nafakası talebinin cevabına ilişkin bir bilgi mahkeme kaydında yer almaktadır. Ancak taraflar arasında cima gerçekleştiği için İslâm hukuku kuralına uygun olarak iddet nafakasına da hükmedilmesi gerekmektedir.

Jennings, buluş muhayyerliğine ilişkin sicil kayıtlarına da yer verdiği makalesinde bu kayıtlardan yararlanarak birtakım çıkarımlarda bulunmuştur. Ancak bu çıkarımlarda zaman zaman isabet etmediği anlaşılmaktadır. Jennings, baba ve dedeyi ayırt etmeksizin sanki tüm velilerin buluşa ermemiş küçük çocukları evlendirdiğinde, bu çocuklar buluşa erdikten sonra nikah akdini feshedebildiklerini ifade etmiştir. Ancak kendisinin, dipnotta "Hidaye" isimli esere yaptığı atıfta da görüldüğü üzere baba veya dede tarafından gerçekleştirilen evlilik buluşundan sonra doğrudan feshedilemez.¹⁶⁴

Kadı sicillerinde buluş muhayyerliğine ilişkin olarak dikkat çekici hususlardan bir tanesi de özellikle kız çocuklarının, âdet oldukları anda hem bu durumu hem de nikah akdini feshettikleri bilgisini kesinleştirmek için iki erkek şahit çağırılmalarıdır. Genel kural olarak Hanefi mezhebinde hukuk davalarının ispatı için iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şahitliği yeterlidir.¹⁶⁵ Ancak buluş muhayyerliği gibi kadınların utanabileceği bir hususta, incelediğimiz tüm kayıtlarda iki erkek şahidin şahit olarak çağırılması oldukça dikkat çekicidir.

4. Osmanlı Devleti Sakk Kitaplarında Buluş Muhayyerliği

Sakk: Şer'i mahkemeler tarafından verilen hüccet, ilam, temessük ve diğer şer'i muamelelerin yazılış usulüdür.¹⁶⁶ Mahkemelerde kayda

¹⁶³ İbrahim Kanadıkırık, "260 Numaralı Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin 1.-122. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2005, s. 42, 43.

¹⁶⁴ C. Jennings Ronald, "Woman in Early 17 th Century Ottoman Judicial Records – The Sharia Court of Anatolian Kayseri", Journal of the Economic and Social History of the Orient, C. 18, S. 1, 1975, s. 76-80. Bu konuda diğer eleştiriler için bkz. Aydın, 1985, s. 96, 97.

¹⁶⁵ Melikşah Aydın, Klasik Dönem Osmanlı Yargılama Hukukunda Tanıklık, Onikilevha, İstanbul, 2021, s. 238.

¹⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 120.

geçirilecek belgelerin öncelikle müsveddesi katip tarafından yazılırdı. Bu müsveddeler hakim tarafından onaylanır ve ardından temize çekilirdi. Bu müsveddeler; katip, naib veya kadılar tarafından toplanırdı. Bu müsveddeleri toplayan kimselerin bir kısmı, daha sonra bunlar arasından seçtikleri belgeleri temize çekip belli bir tertiple bir araya getirmek suretiyle sakk mecmualarını meydana gelmiştir.¹⁶⁷ Sakk mecmuaları kadıların sicil kayıtlarını düzenli bir yeknesak bir şekilde yapmalarını sağladığı gibi Osmanlı'da ilgili konudaki uygulama hakkında bilgi vermesi açısından da önem arz etmektedir.

Sakk kitaplarında da buluş muhayyerliğine ilişkin önemli bilgiler yer almaktadır. Bazı sakk kitaplarında buluş muhayyerliğine ilişkin ayrı başlık açılması da bu yorumu kuvvetlendirmektedir. Çalışmamızda 4 adet sakk kitabı taranmış ve bu kitaplarda buluş muhayyerliğine ilişkin olan kayıtlar incelenmiştir. Bu kitaplar şunlardır: Tuhfetü's-sukuk, Camiu envari's-sukuk, Bedayiu's-sukuk ve Dürrü's-sukuk.

Tuhfetü's-sukuk isimli sakk kitabında yer alan bir kayda¹⁶⁸ göre; Saliha isimli kadın, ana baba bir amcası tarafından, kendisi gibi henüz buluşa ermemiş bir erkek çocukla evlendirilmiştir. Buluş gördüğünde hemen akdi feshetme talebinde bulunan ve bu durumu şahitler önünde ifade eden Saliha'nın talebi mahkeme tarafından kabul görmüştür. Tarafların nikah akitleri feshedilmiştir. Aynı eserde geçen diğer bir kayıta¹⁶⁹ ise annesi tarafından henüz buluşa ermeden evlendirilen bir kızın, buluşa erdiği anda muhayyerlik hakkını kullanarak nikah akdini feshettiği ifade edilmektedir. Diğer bir kayıta¹⁷⁰ ise amcası tarafından evlendirilen kız çocuğunun, buluşa ermesiyle beraber bu hakkını kullanarak mahkemeye başvurduğu ifade edilmektedir.

Camiu envari's-sukuk isimli sakk kitabında yer alan bir kayda¹⁷¹ göre; Nesibe isimli bir kızı, annesi küçük yaşta evlendirmişti. Tarafların arasında henüz halvet-i sahiha gerçekleşmemiştir. Daha sonra âdet olup baliğa olan Nesibe, buluş muhayyerliği hakkını kullanarak nikah akdini feshetmek için mahkemeye başvurmuştur. Hakim, durumu kocaya sorduğunda koca, evlilik akdini kabul ancak diğer hususları inkar etmiştir. Bu sebeple hakim, Nesibeden beyyine talep etmiştir. Nesibe bu konuda iki erkek şahit getirmiştir. Şahitler; Nesibenin âdet olduğu anda kendilerine bu duruma haber ederek, muhayyerlik hakkını kullandığına ve nikah akdini feshettiğine şahitlik etmişlerdir. Bu sebeple mahkeme, nikah akdinin feshine karar vermiştir. Taraflar arasında halvet-i sahiha gerçekleşmediği için Nesibe'nin,

¹⁶⁷ Süleyman Kaya, "Mahkeme Kılavuzu: Sakk Mecmuaları", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 3, S. 5, 2005, s. 382.

¹⁶⁸ Debbağzade Numan Efendi, Tuhfetü's-sukuk, Dârü't-Tıbâati'l-Âmire, İstanbul, 1248, s. 20, 21.

¹⁶⁹ Debbağzade, s. 21, 22.

¹⁷⁰ Debbağzade, s. 22, 23.

¹⁷¹ Yusuf Ziyaeddin b. Hac Yakub b. Ali el-İstanbuli, Camiu envari's-sukuk ve lamiu'z-ziyai li zevi'ş-şukuk, (Sakk-i Cedid), Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul, 1329, s. 40-42.

iddet beklemesine gerek olmaksızın dilediği kişi ile evlenebileceğine karar verilmiştir.

Camiu envari's-sukukda geçen bir kayda¹⁷² göre; Hatice isimli kızı, erkek kardeşi küçük yaşta yirmi kuruş mehr-i müccel ile evlendirmiştir. Hatice, kocası ile cima etmiştir. Daha sonra âdet gören Hatice, buluş muhayyerliği hakkını kullanarak nikah akdini feshetmiş ve bu hususta karar vermesi için mahkemeye müracaat etmiştir. Durum, davalı kocaya sorulduğu koca; evliliği, cimayı ve mehri ikrar ile kabul etmiş ancak muhayyerliği inkar etmiştir. Davalının inkar ettiği hususlarda Hatice'den beyyine talep edilmiştir. Hatice iki erkek şahit getirmiştir. Şahitler; kızın baliğ olduğu anda kendilerini çağırdığını ve muhayyerlik hakkını kullanarak kocasından ayrılmayı talep ettiğini ifade etmişlerdir. Bu sebeple mahkeme, nikah akdinin feshine, mehr-i müccelin kadına teslimine ve iddet süresi boyunca nafakaya karar vermiştir. Yukarıdaki kayıttan farklı olarak bu kayıta; taraflar arasında cima gerçekleşmiştir. Bu sebeple kadın hem mehre hem de iddet süresi içerisinde nafakaya hak kazanmıştır. Taraflar arasında halvet-i sahiha veya cima gerçekleşmediğinde ise kadın mehre ve iddet beklemeyeceği için iddet nafakasına hak kazanamayacaktır.

Camiu envari's-sukukda geçen bir diğer kayda¹⁷³ göre; Aişe küçük yaşta iken annesi tarafından evlendirilmiştir. Kocası ile aralarında cima gerçekleşmiştir. Daha sonra âdet olan Aişe muhayyerlik hakkını kullanarak, nikah akdini fesih için mahkemeye başvurmuştur. Diğer kayıtlardan farklı olarak bu örnekte Aişe'den beyyine talep edilmemiştir. Doğrudan yemin teklif edilmiştir. Aişe'nin yemini ile beraber nikah akdinin feshine karar verilmiştir. Mahkeme kayıtlarında ve sakk kitaplarındaki örneklerde zaman zaman yalnızca yemine başvurulduğu görülmektedir. Buluş muhayyerliğinde temel ispat vasıtası olan şahide başvurmadan, yemin teklif edilmesi bu konuda zaman zaman istisnai bir yönteme başvurulduğunu göstermektedir.

Dürrü's-sukukda geçen bir kayda¹⁷⁴ göre; Saliha, velisi olan amcası Muhammed Said Efendi tarafından henüz baliğa değil iken, Muhammed Said Efendi'nin baliğ olmayan oğlu Abdurrahim ile evlendirilmiştir. Daha önceki kayıtlardan farklı olarak burada, hem kız hem de erkeğin henüz baliğ olmadığı ve her ikisinin de aynı veli tarafından nikah akitlerinin yapıldığı dikkat çekmektedir. Saliha, nikah akdini öğrendiği günden beri buluşa ermeyi beklediğini ve buluşa erdiği anda da muhayyerlik hakkını kullanarak nikah akdini feshettiğini ifade etmiştir. Bu hususta mahkemeden kesin karar

¹⁷² Yusuf Ziyaeddin, s. 43, 44. Benzer kayıt için bkz. Çavuşzade Mehmet Aziz, Dürrü's-Sukuk, Dârü't-Tıbâati'l-Âmire, İstanbul, 1277, C. 1, s. 38.

¹⁷³ Yusuf Ziyaeddin, s. 44, 45. Bu konuda benzer bir ispat yöntemi de Bedayiu's-sukuk isimli sakk kitabında yer almaktadır. Bu eserde de küçük yaşta evlendirilen bir kız çocuğunun buluşa erdiğini ifade etmesi, kocasının ise evliliği kabul etmesine rağmen muhayyerliği ve feshi inkarı söz konusu olmuştur. Hakim ise kızın yemini ile beraber nikah akdinin feshine karar vermiştir. Mehmed Sadık b. Mustafa Şanizade, Bedayiu's-sukuk (Sakk-i Şanizade), Camiu envari's-sukuk ve lamiu'z-ziyai li zevî's-şukuk (Sakk-i Cedid) Hamişinde, Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul, 1329, s. 36, 37.

¹⁷⁴ Çavuşzade, C. 1, s. 37, 38

talep etmektedir. Söz konusu durumlar amca Muhammed Said Efendi'ye sorulduğunda buluş muhayyerliği hariç diğer hususları ikrar ile kabul etmiş, ancak muhayyerliği inkar etmiştir. Mahkeme ise Saliha'dan beyyine talep etmiştir. Saliha, baliğa olduğu anda kendilerini şahit olarak evine çağırıldığı iki Müslüman erkeğin şahit olduklarını ifade etmiştir. Mahkeme şahitlik dolayısıyla nikah akdinin feshine karar vermiştir.

Dürrü's-sukukda geçen bir kayda¹⁷⁵ göre; Habibe, amcası tarafından küçük yaşta evlendirilmiştir. Baliğ olduğu anda, muhayyerlik hakkını kullanmış ve nikah akdini feshetmiştir. Bu durumu kesinleştirmek için mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme beyyine talep ettiğinde iki Müslüman erkek şahit dinletilmiştir. Diğer kayıtlara göre mahkemenin bu durumda nikah akdini feshetmesi gerekecektir. Ancak Habibe'nin evlendirildiği kocası gaib olduğu için mahkeme, koca mahkemede hazır edilene kadar nikah akdinin feshini ertelemiştir. Bu sebeple mahkeme kararı gerçekleşene kadar Habibe'nin başka bir kişi ile evlenmemesine karar verilmiştir. Koca'nın itirazları olabileceği dolayısıyla gıyabında nikah akdi feshedilmemiştir. Nikah akdi feshedilene kadar ise geçerli bir evlilik akdi devam edecektir.

Dürrü's-sukukda geçen bir kayda¹⁷⁶ göre; Şerife Fatma, babası tarafından henüz baliğa değilken Abdullah ile evlendirilmiştir. Şerife Fatma, baliğ olduğu anda nikah akdini feshetmek için mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme, baba tarafında gerçekleştirilen nikah akdinde buluş muhayyerliğinin söz konusu olmadığı gerekçesiyle akdi feshetmemiştir.

SONUÇ

Buluş muhayyerliği, küçük yaştaki çocukların ve akıl hastalarının evlendirilmesinde çok sayıda kişiyi yetkili sayan Hanefi mezhebinde, bu durum sonucunda meydana gelme ihtimali olan zararları ortadan kaldırmaktadır. Genellikle şefkatleri baba ve dede kadar olmayan diğer akrabaların evlendirmesi durumunda buluş muhayyerliği hakkı vaki olmaktadır. Baba ve dedenin evlendirmesi durumunda ise bu hak söz konusu olmaz. Diğer mezheplerde yalnızca baba veya dedeye icbari velayet ile küçük çocuğu evlendirme hakkı verildiği için buluş muhayyerliği, yalnızca Hanefi mezhebine has bir nitelik taşımaktadır.

Baba ve dedenin bulunmaması veya bir sebeple velayet hakkını kaybetmesi durumunda baba ve dede dışında bir kişi tarafından evlendirilen kız çocukları, erkek çocukları ve akıl hastalarının buluş ve ifakat muhayyerliği söz konusu olmaktadır. Bu muhayyerlik hakkı sayesinde buluşa eren çocuğun, akdi fesih hakkı bulunmamaktadır. Evlilik akdi ile buluş arasındaki süreçte ise velisinin yanında kalabilme hakkı söz konusu olmaktadır. Bu sebeple baba ve dede dışındaki kişilerin, çocukları küçük yaşta evlendirmeleri durumunda çocuklar açısından telafisi olmayan bir zararın meydana geldiğini söyleyemeyiz. Baba veya dede tarafından gerçekleştirilen evlilik durumunda ise bu kişilerin kötü tercih ve fasıklık ile tanınan kişiler olmaması koşulu bulunmaktadır. Ayrıca bu hususta

¹⁷⁵ Çavuşzade, C. 1, s. 38, 39.

¹⁷⁶ Çavuşzade, C. 1, s. 39.

İmameyn'e göre baba veya dede bu şekilde tanınan kişi olmasa dahi gahn-i fahiş derecesinde bir aldanma ile misil mehirden aşağı mehir ile evlilik durumunda veya denklik ilkesine uygun olmayan bir evlilik durumunda, akit doğrudan geçeriz hale gelmektedir. Bu sebeple baba ve dedenin, çocuğa zarar verecek bir uygulamada bulunması da bir bakıma önlenmiş olmaktadır.

Veliler, küçük yaşta evlilik ile çocuğun dengi olan, güzel ahlak sahibi, muttaki, cömert ve benzeri güzel özelliklere sahip kişiler ile kızını veya oğlunu evlendirmeye imkanına sahip olabilmektedir. Bu imkan her zaman için karşılığına çıkmayacağından dolayı, asıl olarak velayet altındaki çocuğun yararına olan bir evlilik akdi gündeme gelmektedir. Buluğdan önce yapılacak olan evlilik doğrudan tavsiye edilirse dahi Cumhur'un caiz olduğu hususunda ittifak ettiği bir meseledir. Bu evliliklerin yalnızca akit kapsamında olduğu ve en erken, tarafların her ikisinin de buluğa ermesi ve gerekli olgunluğa erişmesinden sonra nikah akdinin tam manası ile uygulanacağını unutmamak gerekir. Günümüz şartlarında bu yetkinin suistimal edilmesi, küçük çocukların ve akıl hastalarının bu sebeple zarara uğraması ihtimali artmıştır. Söz konusu uygulamada örf, coğrafya ve kültürel yapıyı da görmezden gelmemek gerekmektedir. Bu sebeple günümüz şartlarında, İslâm hukukunun uygulandığı devletler (Allahu Teala'nın emir ve yasaklarına dikkat edilen, şeriatın hüküm süreceği devletler) açısından devlet başkanı tarafından evlilik alt yaşı için bir sınırın takdir edilmesi makul olabilir. Küçük yaşta evlilik akdi kurulması hususu, İslâm ahkâmının kendi ahlak ve hukuk sistemi içerisinde değerlendirilmelidir. Başka bir ahlak yapısı ve hukuk sistemi içerisinde İslâm hukukuna ait bir meseleyi değerlendirmenin ne derece gerekli ve tutarlı olacağı hususunda yorumda bulunmak gerçekçi olmayacaktır.

Buluğ muhayyerliği konusu, önemine binaen fetva kitaplarında detaylı olarak mevzu edilmiştir. Buluğ muhayyerliğine ilişkin olarak Osmanlı dönemi fetva kitaplarında, Hanefi mezhebi ve özellikle de doğrudan Ebu Hanife'nin görüşüne uygun bir yaklaşımın benimsendiği anlaşılmaktadır. Osmanlı şer'iyye sicillerinde de buluğ muhayyerliğine ilişkin kayıtlar mevcuttur. Bu sicil kayıtlarında da birkaç istisna dışında Ebu Hanife'nin görüşüne uygun kararlar verildiği görülmektedir. Sakk kitaplarında her konu yer almamasına rağmen buluğ muhayyerliği konusu hemen hemen bütün sakk kitaplarında yer almıştır. Bu durum, buluğ muhayyerliğinin önemini göstermesi açısından değerlidir. Osmanlı kanunnamelerinde aile hukukuna ilişkin mevzular, tanzimatın son zamanlarına kadar klasik Hanefi fıkıh kitapları ile giderilmekteydi. HAK'a kadar bu durum devam etmiştir. Bu sebeple 1917 tarihine kadar buluğ muhayyerliği konusunda Hanefi görüşünün hakim olduğu ifade edilebilir. Ancak HAK ile beraber küçük çocukların evlendirilmesi yasaklandığı için bu kararnamede buluğ muhayyerliğine ilişkin hükümlere yer verilmemiştir.

KAYNAKLAR

Abdülvehhab H, Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye fi's-şeri'ati'l-İslâmiyye, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1357/1938.

Akyılmaz G, "Osmanlı Hukukunda Çocuk Evlilikleri", II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, C. 1, 2019, s. 149-175.

Ali Haydar, Dürerü'l Hukkam Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm, çev. Raşit Gündoğdu - Osman Erdem, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017.

Apaydın Y, "Lüzum", DİA, C. 27, s. 260-262.

Apaydın Y, "Muhayyerlik", DİA, C. 31, s. 25-30.

Apaydın Y, "Velâyet", DİA, C. 43, s. 15-19.

Araz Y, "17. ve 18. Yüzyılda İstanbul ve Anadolu'da Çocuk Evlilikleri ve Erişkinlik Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme", Kadın / Women 2000 - Journal for Women's Studies, C. 13, S. 2, 2012, s. 99-121.

Arslan İ, "166 Numaralı (H. 980/M. 1572/1573) Ayntab Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2012.

Atar F, "Nikah", DİA, C. 33, s. 112-117.

Avcı M, Türk Hukuk Tarihi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.

Aydın M A, "Mehir", DİA, C. 28, s. 389-391.

Aydın M A, İslâm-Osmanlı Aile Hukuku, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985.

Aydın M T, "İslâm Hukukunda Evlilik-Velayet İlişkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2004.

Aydın M, Klasik Dönem Osmanlı Yargılama Hukukunda Tanıklık, Onikilevha, İstanbul, 2021.

Bal A, "1426 No'lu (Hicri 1312 / Miladi 1895) Giresun Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2014.

Bilmen Ö N, Fıkıh İlmi ve İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü, Haz. Abdullah Kahraman, Nizamiye Akademi, İstanbul, 2016.

Bilmen Ö N, Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1988.

Ceride-i İlmiyye Fetvaları, haz. İsmail Cebeci, Klasik Yayınları, İstanbul, 2009.

el-Ceziri A, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, çev. Mehmet Keskin, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992.

Cin H, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.

Coşan F, “Nikah Akdinin Bağlayıcılığı ve Muhayyerlikler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2020.

Çavuşzade Mehmet Aziz, Dürrü’s-Sukuk, Dârü’t-Tıbbâati’l-Âmire, İstanbul, 1277.

Çeker O, İslâm Hukukunda Akidler, AHI Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Çeker O, Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2016.

Danışman M A, “İslâm Hukukuna Göre Evlilikte Velayet ve Kapsamı”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, S. 8, 2006, s. 239-258.

Debbağzade Numan Efendi, Tuhfetu’s-sukuk, Dârü’t-Tıbbâati’l-Âmire, İstanbul, 1248.

Dirlik M, “Seçimlik Bir Hak Olarak Buluğ Muhayyerliği”, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 11, 2019, s. 61-96.

Diyarbakir Şer’iyye Sicilleri Amid Mahkemesi 3803 Numaralı Sicil (1263-1264/1847-1848), ed. Ahmet Zeki İzgöer, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Diyarbakır, 2021.

Döndüren H, Delilleriyle İslâm Hukuku, Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras, İslâm Hukuku Külliyyatı Yayınları, Konya, 1977.

Ebu Zehra M, el-Ahvâlü’ş-şahsiyye, Dârü’l-Fikri’l-Arabî, Kahire, 1436/2015.

Fetâvâyi Hindiyeye, çev. Mustafa Efe, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1987.

Genç M, “İslâm Hukukunda Evlendirme Velayeti”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2002.

Güngör E, “1 Numaralı Kütahya Şer’iyye Sicili (II. Bölüm) Transkripsiyonu ve Kitiği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2006.

Güngören A, “12 Numaralı Konya Şer’iyye Sicili (1074-1075/1663-1664) Değerlendirme ve Transkripsiyon”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2020.

el-Halebi, Mülteka’l-Ebhur (Mecmau’l-Enhur Şerhiyle), Tahkik: Halil İmran Mansur, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.

Hammad N, İktisadi Fıkıh Terimleri, çev. Recep Ulusoy, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.

İbn Abidin, Reddül-Muhtar Ale’d-Dürri’l-Muhtar, çev. Ahmed Davudoğlu, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1983.

İbn Nüceym, el-Bahru’r-Raik Şerhu Kenzü’d-Dekaik, Tekmiletü’l-Bahru’r-Raik, Tekmile: Muhammed b. Hüseyin b. Ali et-Turi, Daru’l-Kutubi’l-İslâmi, ty.

İbn Rüşd, Bidayetü’l-Müctehid ve Nihayetü’l-Muktesid, Daru’l-Hadis, Kahire, 1425/2004.

İbnü’l-Hümmam / Kadızade, Fethü’l-Kadir ale’l-Hidaye, Netaicü’l-efkar fi keşfi’r-rumuz ve’l-esrar (Tekmiletü’l-Fethu’l-Kadir), Daru’l-Fıkr, Lübnan, 1389/1970.

İstanbul Kadı Sicilleri 55 Rumeli Sadâreti Mahkemesi 127 Numaralı Sicil (1090-1091/1679-1680), ed. Coşkun Yılmaz, Kültür AŞ, İstanbul, 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri 73 Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (1162-1163/1749-1750), ed. Coşkun Yılmaz, Kültür AŞ, İstanbul, 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri 95 Bab Mahkemesi 397 Numaralı Sicil (1255-1256/1839-1840), ed. Coşkun Yılmaz, Kültür AŞ, İstanbul, 2019.

İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (1073-1074/1663), ed. Coşkun Yılmaz, İSAM, İstanbul, 2012.

Kahveci N, İslâm Aile Hukuku, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2014.

Kanadıkırık İ, “260 Numaralı Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin 1.-122. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2005.

Karaçay T M, “Trabzon Şer'iyye Sicillerindeki Nikah Kayıtları (1759-1755)”, OTAM, S. 48, 2020, s. 147-176.

Karaman H, “Akit”, DİA, C. 2, s. 251-256.

Karaman H, Mukayeseli İslâm Hukuku, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Kardaş H, “333 Numaralı Bitlis Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu (H. 1295-1300/M. 1878-1882)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2010.

el-Kâsâni, Bedaiu's-şanai' fi tertibi's-şerâi', Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1406/1986.

Kaya K, “Mahkeme Kılavuzu: Sakk Mecmuaları”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 3, S. 5, 2005, s. 279-416.

Kelebek M, İslâm Aile Hukukunda Velayet, Ravza Yayınları, İstanbul, 2015.

Koç M, İslâm Aile Hukukunda Nikah Akdinin Feshi (Osmanlı Dönemi Uygulaması), İlahiyat Kitap, Ankara, 2022.

Korkmaz Ö, “Osmanlı Uygulamaları Işığında Küçüklerin Evlendirilmesi ve Veli İzinsiz Nikah”, Bilimname, S. 37, 2019, s. 453-475.

Küçüktiryaki A Y, “Sadreddin Efendi'nin Hukuk-ı Aile Kararnamesine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

Manastırlı İsmail Hakkı, Vesailü'l-Felah Fi Mesaili'n-Nikah, İstanbul, 1313/1895.

Mehmed Surûrî, Ahkâmü'n-nikah, Matbaa-i Hukukiye, 1329.

el-Merginani, el-Hidaye fi Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi, Tahkik: Tellal Yusuf, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ty.

Mevdudi, İslâm'da Aile Hukuku (Karı-Koca Hakları), çev. Memiş Tekin, Esra Yayınları, Konya, 1994.

el-Mevsili, el-İhtiyar li-Ta'lili'l-muhtar, Tahkik: Mahmud Ebu Dakika, Matbuatu'l-Halebi, Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1356/1937.

Mohammadullah O, “Mezheplere Göre Evlenmede Kadının Velayeti”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2021.

Molla Hüsrev, Düreru'l-Hukkâm fi Şerhi Gureru'l-Ahkâm, çev. Arif Erkan, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1980.

Neticetü'l-fetâvâ (Şeyhülislam Fetvaları), der. es-Seyyid Ahmed Elendi - es-Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedüsi, haz. Süleyman Kaya vd., Klasik Yayınevi, İstanbul, 2014.

Uzunçarşılı İ H, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

Ronald C J, "Woman in Early 17 th Century Ottoman Judicial Records – The Sharia Court of Anatolian Kayseri", Journal of the Economic and Social History of the Orient, C. 18, S. 1, 1975, s. 53-114.

es-Serahsi, Mebsud, Daru'l-Maruf, Beyrut, 1414/1993.

Seydişehri M A, Kitab-ı Nikah ve Talak, Matbaa-i Hayriyye, Dersaadet, 1326-1328.

Seyyid S, Fıkhü's-sünne, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1977.

Şaban Z, İslâm'da Evlenme ve Boşanma, çev. Ali Kerrar Ulu, Dilek Matbaası, İstanbul, 1969.

Şahin H, "Akidlerde Muhayyerlik Teorisi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2016.

Şahin H, "Nikahta Rıza ve Cebir", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Şanizade, Bedayiu's-sukuk (Sakk-i Şanizade), Camiu envari's-sukuk ve lamiu'z-ziyai li zevi's-şukuk (Sakk-i Cedid) Hamişinde, Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul, 1329.

Şener M, "İslâm Hukukunda Velayet (I)", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1985, s. 203-221.

Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi, Fetâvâ-yı Ali Efendi, haz. H. Necâti Demirtaş, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014.

Şeyhülislam Ebussuûd Efendi, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı-Fetâvâ-yı Ebussu'ud Efendi, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012.

Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Fetâvâ-yı Feyziye, haz. Süleyman Kaya, Klasik Yayınevi, İstanbul, 2009.

Şeyhülislam Menteşzade Abdürrahim Efendi, Fetâvâ-yı Abdürrahim, Darü't-Tıbaatü'l-Âmire, 1243.

Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, Behcetü'l- Fetâvâ, haz. Süleyman Kaya, vd., Klasik Yayınları, İstanbul, 2011.

Yaman A, İslâm Aile Hukuku, İFAV, İstanbul, 2017.

Yazbak M, "Minor Marriages and Khiyar al-Bulugh in Ottoman Palestine: A Note on Woman's Strategies in a Patriarchal Society", Islamic Law and Society, C. 9, S. 3, 2002, s. 386-409.

Yazır E H, Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu, Haz. Sıtkı Gülle, Eser Neşriyat, İstanbul, 1997.

Yenidoğan A, "İslâm Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009.

Yıldırım C, Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı, Kervan Yayınevi, Konya 2017.

Yılmaz Ç, “122 Numaralı Gaziantep Şer`iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H.1177-1178/M.1763-1764)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2016.

Yusuf Ziyaeddin, Camiu envari's-sukuk ve lamiu'z-ziyai li zevi's-şukuk, (Sakk-i Cedid), Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul, 1329.

Yüçetürk Z, “98/3 Numaralı Gaziantep Şer`iyye Sicili H. 1155 (M. 1742-1743) Transkripsiyon ve Değerlendirme”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2009.

Zeydan A, el-Mufassal Mezheplere Göre Bütün Yönleriyle Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi, ed. Faruk Beşer, Asalet Yayınevi, İstanbul, 2019.

ez-Zuhayli V, İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, çev. Nureddin Yıldız vd., Risale Yayınevi, İstanbul, 1994.